

Una lluita cap a la igualtat.

Les primeres dones advocades

Defendí en Cortes Constituyentes los derechos femeninos.

Deber indeclinable de mujer que no puede traicionar a su sexo.

Clara Campoamor

Índex

1.- Introducció.....	4
2.- Objectius, metodologia i hipòtesi.....	5
PART TEÒRICA.....	7
3.- Accés de la dona a l'ensenyament.....	7
4.- Advocades que han fet història.....	21
4.1.- Concepción Arenal.....	21
4.2.- Clara Campoamor.....	24
4.3.- Victòria Kent.....	27
PART PRÀCTICA.....	30
5.- Llicenciades en dret per la U.B.....	30
6.1.- Origen geogràfic de les llicenciades.....	33
6.- Col·legiades per l'ICAB.....	34
6.1.- Les col·legiades, exerceixen o no?.....	37
7.- Comparació entre llicenciades i col·legiades.....	40
8.- Entrevista a dones advocades.....	42
8.1.- Montserrat.....	42
8.2.- Magda Oranich.....	44
9.- Conclusions.....	46
10.- Bibliografia, webgrafia i fonts primàries.....	50
Annex A: Llista del nom de les llicenciades de la U.B en dret.....	53
Annex B: Llista del nom de les col·legiades per l'ICAB.....	63
Annex C: Quadres.....	68
Annex D: Gràfiques.....	74

1.-Introducció

Com qualsevol dona sóc conscient del masclisme que avui encara existeix, el podem veure en tot tipus d'anuncis sexistes, en la diferència salarial, en comentaris sexuals que encara es poden sentir pel carrer...I, tot i que desgraciadament encara segueixen existint, al segle XX el masclisme era molt més marcat.

Per l'altra banda, tenim el sexisme, aquesta necessitat de classificar-ho tot en coses per a homes i coses per a dones, que també està minvant: colors de nois i colors de noies, joguines per a nens i joguines per a nenes, comportaments d'homes i comportaments de dones, feines de casa per a homes (les feines més de manetes) i les feines de la llar de dones (cuidar els fills, netejar, etc.), esports per homes (futbol, bàsquet, rugby, etc.) i esports per dones (ballet, natació sincronitzada, etc.) ...com si estiguéssim obligats a ser d'una determinada manera només pel nostre gènere. El segle passat, aquest sexisme estava molt més accentuat que actualment, encara en ple segle XXI es segueixen veient aquests tipus d'actituds.

I, és que jo, vull estudiar dret. I sé, des de fa molts anys, que la raó que determinarà si entraré o no a la universitat serà la meva constància, el meu esforç, la feina feta dia a dia que es veurà reflectida en una nota de tall. I, quan vulgui entrar a la universitat, el que miraran serà aquesta nota, el meu gènere no hi tindrà cap repercussió, serà igual si sóc dona o no i només importarà la meva nota, un simple nombre. I aquest fet, aquest procés que em permet estudiar i seguir amb els meus somnis, no era possible per a moltes dones que, malgrat tenir la mateixa o més il·lusió que jo, malgrat ser més bones acadèmicament parlant que alguns homes, no podien anar a la universitat pel simple fet de ser dones.

Així que per a fer aquest treball de recerca vaig decidir informar-me sobre quan les dones van poder accedir a la universitat a Espanya, la majoria del meu treball està focalitzat en les estudiants de dret. I, és que igual que es sexualitzaven els colors, els comportaments o els esports, també es feia amb els estudis on a l'escola es separaven nens de nenes i on es feien assignatures diferents, això també es feia amb les carreres, veient la majoria de carreres com a pròpies d'homes (enginyeria, medicina, dret...) i unes poques carreres com a estudis que fossin per a dones (magisteri, infermeria). Posteriorment, vaig voler

mirar quines d'aquestes dones van poder exercir, ja que per a la majoria de dones la feina més habitual era quedar-se a casa fent de senyora de la llar i criant els seus fills.

2.-Objectius, metodologia i hipòtesis

La meua investigació queda centrada bàsicament en una única idea: Quan les dones van poder accedir a la Facultat de Dret a Espanya i a la Universitat de Barcelona? Lligat a la qüestió anterior quines varen ser les primeres que van poder exercir d'advocades. Observarem que llicenciar-se en Dret no volia dir exercir la professió.

OBJECTIUS.

- Quan van poder accedir les dones a la universitat a Espanya?
- Saber quan apareixen les primeres llicenciades a la UB en dret.
- D'on eren les dones que estudiaven a la Universitat de Barcelona?
- Les dones que es llicenciaven també es col·legiaven?
- Les dones que es col·legiaven també exercien?
- Quan arriba la paritat a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona?
- Són les dones catalanes més o menys progressistes que les europees a l'hora d'accedir a la Facultat de Dret. (sembla que igual, les primeres el 1917).

METODOLOGIA.

- En primer lloc per a informar-me de la situació, vaig consultar el Catàleg col·lectiu. (CCUC i CBUC)
- Posteriorment una entrevista amb el Max Turull, vicedegà de la Facultat de Dret UB, em va proporcionar la idea inèdita a investigar, i la possibilitat de la consulta documental.
- Buidatge i anàlisi detallada dels Llibres de Registre de la Facultat de Dret des de 1877 a 1970.
- Buidatge i anàlisi detallada de la Guia Judicial de l'ICAB des de 1910 fins la 1960.
- Informar-me de l'accés de la dona a l'ensenyament.
- Entrevistes amb dones advocades: la Montserrat J., una de les primeres, i la Magda Oranich, advocada i política.

- Transcriure i digitalitzar les entrevistes.
- Practicar, doncs, l'entrevista (història oral), digitalitzar-la.
- Cartografiar i interpretar les fonts primàries.
- Redactar les conclusions.

HIPÒTESI

Jo crec que les dones van poder accedir a la universitat a Espanya cap al 1900, fent així que al cap d'uns vuit anys ja van aparèixer les primeres dones llicenciades en dret a la U.B. Per aquesta raó, cap als anys 60 segurament ja hi havia paritat entre home i dones a la facultat de dret.

Les dones que hi estudiaven venien majoritàriament de Catalunya, encara que també hi van estudiar dones d'altres llocs d'Espanya.

Més o menys la meitat de dones que es llicenciaven també es col·legiaven, eren segurament poques les que exercien com a advocades, possiblement un 20% de les que es col·legiaven.

MARC TEÒRIC

4.-Accés de la dona a l'ensenyament

La natura tan sols produeix dones quan la imperfecció de la matèria no li permet crear homes

Aquesta frase dita per Aristòtil (385-322 a.C) és un bon inici per veure, com tothom sap, com els homes han estat infravalorant les dones durant la història de la humanitat i se les ha discriminat en molts àmbits, així com en l'escolar, perquè es creia que les noies no necessitaven coneixements ni instrucció que no fos per tenir cura de la llar, i el que era la seva finalitat: casar-se i tenir fills.

Al segle XVIII l'aristocràcia va permetre instruir a les dones (les de classe alta, princeses i nobles). Admetre el desenvolupament acadèmic d'aquestes dones no els hi era un problema, no es qüestionava la condició d'ambdós sexes, sinó que eren considerades excepcions. El 1726 Feijoo (1676-1764) a *Defensa de las mujeres* va ser el primer defensor de les dones a la feina. Tot i així, al final, les noves classes altes del s.XVIII no dubten entre si educar o no les filles, i es va procurar que totes quedessin excloses del bé més preuat pels homes lliures: l'educació. Rousseau, entre altres, va acabar amb la possibilitat d'èxit públic de les dones a la contemporaneïtat, "Quan no hi hagi a la terra més que homes de judici, cap soltera literata trobarà marit en tota la seva vida" (*Rousseau, El Emilio, Llibre V*)

El sistema educatiu que hi havia estava basat en la desigualtat entre nens i nenes, que eren educats de maneres diferents. Al segle XVIII es van crear escoles de nenes a Madrid, per la Real Cédula de 1783, amb el principal objectiu de la "labor de manos" i on les dones que ensenyaven eren considerades mestres.

Finalment l'educació per a les nenes va ser obligatòria però no era considerada de tema de coneixement sinó moral, fent que s'amplifiqués la diferència entre homes i dones.

Amb els il·lustrats va néixer la preocupació per l'educació dels ciutadans, ja que ells ho veien com un instrument de reforma i regeneració social. Aquesta preocupació va ser heretada pels liberals del segle XIX, on es va veure l'educació dels ciutadans com una

manera de consolidar l'Estat liberal. Amb la legislació de les corts de Cadis va néixer la idea que l'Estat havia de fer-se càrrec de la instrucció pública, que es basava en un sistema educatiu universal, uniforme i públic, però que no incloïa les dones perquè aquestes no eren considerades ciutadanes.

El 1890 es va permetre el sufragi universal per als homes de totes les classes, fent que l'exclusió de gènere fos més evident. L'església (de religió catòlica, la pròpia d'Espanya com es mostra a la constitució del 1812) desaconsellava la instrucció de les dones i sostenia la seva inferioritat, al mateix temps vetllava per les virtuts femenines per tal que quedessin preservats els papers socials i de gènere.

També va haver-hi sempre una preocupació per mantenir les dones callades, això garantia el confinament d'aquestes a l'espai domèstic i les limitava per tal que no milloressin la seva posició.

Sylvian Marechal (revolucionari francès) va fer un projecte de llei el 1801 per prohibir aprendre llegir a les dones, aquest projecte mai es va tramitar però es va reeditar els anys 1841 i 1853. "La raó vol que les dones que s'obstinen a escriure no se'ls permeti tenir fills" *Manifeste des ègaux 1801, París*.

El 1814 Manuel José Quintana va elaborar un projecte d'un decret (*Proyecto de Decreto para el arreglo general de la enseñanza pública*) on es preveia l'establiment d'escoles públiques on s'ensenyés les alumnes a llegir i escriure, però que no va ser arribat a discutir al produir-se la restauració de Fernando VII. Però el 1821 va ser agafat per un Govern liberal al *Reglamento General de Instrucción Pública* on es senyalava el mateix pla, sistema i orde en les escoles de nenes i en les de nens.

El 1836 ja era obligatòria l'escolarització dels nens i el Duc Rivas al *Plan general de Instrucción Pública* va recomanar l'establiment d'escoles de nenes, això sí, a on els recursos ho permetessin.

Un any després de la constitució del 1812 (on es contemplava que el nen aprenqués a llegir, escriure, comptar, religió i on hi havia una exposició de les obligacions civils) va

sorgir l'informe Quintana on es deia que l'educació per a les nenes hauria d'ésser privada i domèstica i no pas uniforme, pública i lliure com la dels nois.

La Llei Moyano el 1857 va establir l'obligació de crear escoles de nens així com de nenes, un punt molt important en l'educació pública per aquestes nenes. Tot i així la diferència i la discriminació seguia present: Doctrina cristiana i nocions d'història sagrada, lectura, escriptura, principis de gramàtica castellana, ortografia i aritmètica eren les assignatures comunes, però on els nois feien nocions d'agricultura, comerç, geometria, indústria, dibuix lineal, i nocions generals de física i història, les nenes feien tasques pròpies del sexe, elements de dibuix aplicats a les tasques i higiene domèstica. Podem seguir veient aquesta discriminació en diversos Articles, com en el 100 on s'obligava que les escoles de nens fossin completes però permetia que les de nenes fossin incompletes, al Art.114 recomanava la creació d'escoles Normals de Mestres dones mentre que, a la mateixa llei Moyano, no es recomanava sinó s'obligava a la creació d'escoles Normals de Mestres homes.

El 1858 es va crear l'Escola Normal Central de Mestres (dones). El Sexenni Revolucionari (1868-75) no va tenir gran significat per a l'educació de les dones en el sector públic, però sí en les iniciatives privades

QUADRE 1: ESCOLARITZACIÓ NENS I NENES SEGLE XIX.¹

Any	nens	Nenes	%nens	%nenes
1849	516117	153400	77	23
1855	680714	332471	67	33
1865	898662	511754	64	36
1870	778868	522749	59	41
1880	922280	758560	55	45
1885	930820	805997	54	46

Pel que fa a l'escolarització infantil, el nombre de nens escolaritzat era molt més elevat que el nombre de nenes, però a poc a poc el nombre de nenes va anar augmentant. Com es pot veure en aquesta taula de l'escolarització per sexes, el nombre de nenes que hi

¹ *La educación de las mujeres en la España Contemporánea* de Pilar Ballarín. Pàgina 45

havia estudiant el 1885 era el doble que el 1849. Podem veure que el canvi més radical és del 1849 fins al cap de sis anys, on l'escolarització de les nenes augmenta un 11% alhora que la dels nens baixa un 10%. I és que el 1885 ja hi havien més noies escolaritzades que nois.

El 1871 van voler matricular Antonia Arrobas de Huelva a l'insitut, una ordre del 25 de maig d'aquell any la va permetre matricular-se al *Instituto de Huelva* i al dos de setembre se l'hi va permetre a la catalana Elena Maseras qui també ho havia demanat i qui va necessitar un permís especial del Rei Amadeu de Savoia. En ambdós casos l'ensenyança es va dur a terme d'una manera privada. El 1878 van demanar el seu títol de llicenciades al consell de la Instrucció Pública, fet que va provocar gran debat fins al 1882 al consell, any on se'ls va concedir a totes les dones matriculades fins aquell moment el títol de llicenciades, però es va prohibir que d'aquell moment cap endavant poguessin finalitzar els seus estudis, però a Elena Maseras se li va negar el títol i el Consell d'Instrucció Pública va dir que l'havia falsificat, el president de la comissió fa finalitzar el tema dient: "Falsas o no, no quiero doctores con faldas"

Davant les demandes, una ordre del 28 de juny del 1883 autoritzava a matricular-se a les dones que l'any anterior estiguessin ja cursant Segona Ensenyança. El 19 d'octubre del 1882 s'advertia als rectors que podien admetre a les dones que tinguéssin batxillerat però alhora prohibia a les senyores cursar batxillerat.

El 25 de setembre del 1883 es va permetre estudiar a les senyores batxillerat però no cursos universitaris. La Real Ordre de l'11 de juny del 1888 va tornar a agafar la idea originària: les dones podien cursar en aquelles ensenyances que depenien del Ministeri de Foment i per obtenir els títols necessitaven el permís de l'autoritat i del pare o del marit, tancant així el debat que s'havia generat al no entendre que s'estava discriminat a les dones, sinó que aquesta situació no era excloent perquè tant el batxillerat com la universitat s'havien pensat per a homes, i si les dones havien arribat a nivells més elevats d'instrucció seria necessari pensar en estudis d'un nivell similar però específics per les dones, adequats per a les seves funcions socials.

QUADRE 2: ESCOLARITZACIÓ NENS I NENES EN CENTRES PÚBLICS I PRIVATS.²

Anys	Centres públics		Centres privats	
	% nenes	% nens	% nenes	% nens
1855	31	69	44	56
1865	34	66	52	48
1870	40	60	49	51
1880	34	57	54	46
1885	35	55	54	46

L'índex de nenes a centres públics va anar augmentant d'una manera lenta, de fet podem veure que el 1885 encara hi havia més nenes als centres privats, però amb els nens va passar al revés, en va haver-hi més durant el 1855 i el 1885 a centres públics que a privats, encara que el percentatge d'alumnes masculins va anar decreixent pels dos costats.

Al segle XX es va procurar més educació per a les dones, però no es va pretendre donar-les-hi la paraula, simplement se'ls va facilitar reconèixer les paraules dels altres, se'ls inculcava el silenci com a millor tribut, i aquest silenci com a millor prova de la seva intel·ligència. Es va incrementar el nombre d'alumnes.

QUADRE 3: ALUMNAT ESCOLA PRIMÀRIA³

Anys	Alumnes nois	Alumnes noies	% alumnes noies
1940-41	1 194 000	1 215 000	50'4
1945-46	1 291 000	1 309 000	50'3
1950-51	1 384 000	1 404 000	50'4
1955-56	1 708 000	1 746 000	50'5
1960-61	1 713 000	1 673 000	49'4
1965-66	1 945 000	1 966 000	49'8
1967-68	2 066 000	2 112 000	50'5

² Ídem de Pilar Ballarín. Pàgina 45

³ *Mujeres y educación en la España contemporánea, La institución Libre de Enseñanza y la Residencia de Señoritas de Madrid* de Raquel Vazquez Ramil. Pàgina 131

A l'escola primària podem veure que dels anys 40 fins als 68 hi havia una gran igualtat, de fet en alguns casos el nombre d'estudiants femenins superava, encara que molt lleugerament, el nombre d'estudiants masculins.

La llei del 21 de desembre del 1965 establia gratuïtat en l'educació primària, però com es pot observar la matrícula no va variar gaire.

QUADRE 4: ALUMNAT DE BATXILLERAT⁴

Anys	Alumnes nois	Alumnes noies	% alumnes noies
1940-45	113 633	60 926	34'9
1945-50	207 758	72 187	34'7
1950-55	252 058	91 334	36'2
1955-60	394 621	151 979	38'5
1960-65	617 662	242 959	39'2
1968-69	1 207 006	537 011	44'5

La menor presència femenina es produïa al batxillerat, on es va anar produint un lent creixement, sense arribar al 50%. Gran part de les alumnes feien el batxillerat de lletres (60% en el curs 1966-67) i algunes el de ciències(25% en el curs anteriorment anomenat), això determinava la seva opció cap a determinades facultats.

QUADRE 5: ALUMNES A LES FACULTATS (MITJANA) A ESPANYA⁵

Facultats	1940-45	1945-50	1950-55	1955-56	1967-68
Ciències	18'7	21	20	20	28
C. Econòmiques	2'5	6'3	8'5	8	20'3
Dret	2'2	2'8	4'2	5'0	15'0
Filosofia i lletres	38'6	63'1	68'9	63'0	57'0

4 *Ídem* de Raquel Vazquez Ramil. Pàgina 131

5 *Ídem* de Raquel Vazquez Ramil. Pàgina 132

Medicina	3'1	2'6	4'0	6'7	16'1
Veterinària	0,3	0,5	0'6	1'1	8'2
Farmàcia	37'4	43'5	48'0	52'0	60'0

En aquesta taula de dades podem observar la mitjana d'alumnes en diverses facultats dels anys 1940 fins al 1968. La presència d'aquestes estudiants es centra a la facultat de Filosofia i Lletres, i on hi havia el menor nombre d'estudiants era a la facultat de veterinària.

Les alumnes que acabaven els estudis eren moltes menys que les que s'havien matriculat. La presència femenina era major en aquelles professions recomanades com a més idònies per a elles. *“Quan sigueu més grans podreu estudiar una carrera que vagi amb les vostres aficions i que sigui sempre...de dona. Infermera, puericultora, mestra o alguna cosa que sembli especial per nosaltres”*(*El libro de las margaritas*. Aguliar.Madrid)

Diferència d'educació segons la classe social

Totes les dones no obtenien la mateixa formació, ja que com en tot, també hi va haver una discriminació de classes (alta, mitjana i popular). El 1883 Alejandro San Martín va fer un informe en el qual deia que per a la dona no existia classe mitjana, sinó que hi havien dues categories socials: la dona de diners i la dona pobre, i afirmava que una dona de classe mitjana era molt més pobre i desvàlida per si mateixa que una noia de poble.

La dona de classe alta era sovint ment educada a casa mentre esperaven un matrimoni adequat a la seva condició. La seva educació acabava als 15 anys, i havien d'haver trobat aquest marit adequat anteriorment esmentat, per tant eren presentades a la societat, canviaven d'indumentària, acudien a tertúlies, a teatres i passejaven.

Durant l'educació que rebien aprenien a cuinar, llegir, escriure, costura i brodat, i si es necessitava una educació més acurada es completava amb geografia, història, música i, en alguns casos, dibuix i francès. Tot això ho aprenien amb la idea que tots els coneixements que rebien els servirien “d'adorn”, i no pas per a res útil, i per això també

aprenien sense gaire regularitat. No feien cap exercici físic (els jocs musculars eren considerats masculins i els d'elles havien de ser sedentaris per no arrugar-se ni despentinat-se), i quan anaven a missa o a fer un passeig havien d'anar sempre acompanyades.

També hi havia algunes escoles prestigioses (*Colegio de niñas nobles de Ntra. Sra. de Loreto, Las salesas de Madrid o Santa Victoria de Córdoba*) on s'ampliava a tots els estudis anteriorment dits alguna cosa d'aritmètica o geometria, evitant sempre els exàmens públics per no sotmetre-les a mirades col·lectives prematures.

La classe mitjana era un grup diferenciable del conjunt social per tenir un to de vida superior a l'assalariat. Va haver-hi un grup creixent de dones que buscava distanciar-se del poble i aspirava a arribar a la classe alta. L'activitat productiva es va desplaçar del centre familiar (cultura agrícola, unitat de producció) a l'espai públic (mà d'obra) i la dona es va quedar tancada: les seves tasques eren sempre a l'interior de la casa, produint un mimetisme cap a les classes superiors i provocant inseguretats. Pares i marits no volien, encara que la situació econòmica familiar fos molt dolenta, que la dona treballés perquè això suposava deixar de ser "senyoretas" i passar a ser "poble", així que les dones d'aquesta classe estaven obligades a guardar les aparences i mostrar "decoro". Va aparèixer la necessitat de "caçar" un bon partit i per això havien de donar-les-hi un dot adequat que permetés no desentonar als medis socials adequats per a la consecució dels seus objectius matrimonials.

Després del matrimoni no els esperava cap activitat pròpia, només mostrar el seu "oci" i per tant no necessitaven cap instrucció literària, però la inútil cultura "d'adorn" es va convertir en el model d'aquest grup. Les escoles religioses van atendre aquesta demanada, ja que no ho podien fer les d'elit, per la classe superior, ni les públiques, per la classe popular. Les congregacions religioses que van sorgir es van instal·lar a zones urbanes i algunes d'elles dirigides originalment a l'acció benèfica van obrir posteriorment les seves portes a l'ensenyament.

La religió era una part importantíssima a la vida d'aquestes dones i on elles quedaven subordinades sota els homes en l'ordre físic i material, ells quedaven sotmesos a elles sota l'ordre moral perquè l'equilibri i la felicitat familiar eren resultat del comportament

femení, de les dones depenia l'honor familiar.

Aquestes dones van ser les que de manera creixent van necessitar una instrucció major que les permetés sortir de problemes econòmics i accedir a professions més dignes. L'única professió oberta a les dones que requeria una major formació era l'ofici de mestra, i als anys setanta els oficis de matrona i infermera.

Les dones de classe popular a Espanya (al segle XIX un país agrícola) tenien poca incorporació laboral a sector industrial, i es concentraven en alguns tipus de fàbriques i manufactures, però també en algunes feines considerades masculines com treballar a les mines, on s'ocupaven de rentar els minerals i les sorreres dels alts forns. A Barcelona dominava la mà d'obra tèxtil. El més abundant eren les treballadores que desenvolupaven la seva activitat a casa, realitzant encàrrecs per a fabricants (costureres a màquina o per tendes, filateres, teixidores, planxadores, modistes, sastres, preparació de llet, ama de cria...) però també n'hi havia d'altres que no treballaven a casa (forneres, auxiliars de fàbrica costureres a jornal, coristes i comparsa de teatre...). El treball femení no era una elecció que generava independència, sinó per una necessitat que no es va reconèixer socialment, negant així la seva capacitat productiva.

La llei del 24 de juliol del 1873 va estipular una jornada laboral de cinc hores diàries màximes per als nens de menys de 13 i per a nenes menors de 14, i de dotze hores per nens d'entre catorze o quinze i de catorze a disset per a les noies, així com prohibia el treball nocturn a les fàbriques que tenien màquina de vapor.

Les dones camperoles eren el nombre més representatiu, i la seva vida era curta i dura però no marginal. Les dones no estaven a casa, tenien els seus propis espais on es relacionaven com al safareig, la font, el forn... on feien activitats convertint-se en éssers autònoms (cuidar l'hort, teixir, criar el bestiar, fer formatge, comercialitzar, etc.) que generaven un camp de saber femení sobre la vida, la salut, la mort...

El procés d'urbanització va començar a Espanya a principis del segle XX, però com que no hi havia una necessitat econòmica de dona instruïda va provocar que l'educació es quedés estancada i el desigual accés a l'educació per part de dones i homes va fer aparèixer una discriminació nova, encara que seguia havent-hi un fort analfabetisme: El 1870 el 81% de dones i 68% d'homes eren analfabets, el 1900 el 71'43% de dones i

55,7% d'homes ho seguien sent. La persistència d'aquest analfabetisme femení tant per sobre del masculí es deu a la manera de viure, costums i mentalitat segons les tradicions regionals. La transmissió oral era el medi d'inculcació ideològica i l'element principal en l'aprenentatge. La manera d'estar al món, el compliment de determinats papers, la sublimació de les pròpies creences i la limitació d'horitzons es transmetien de mares a filles.

La difusió de plantejaments feministes en el primer terç del segle XX va anar acompanyada de reclames per una preparació escolar per a nenes que permetés l'exercici d'una professió. Cap al 1920 es va perfilar un corrent que, sense qüestionar el paper de la dona com a mestressa de casa, volia dignificar els estudis d'aquesta.

Durant la Segona República encara era evident una lleugera deferència a favor dels nens: En el curs 1932-33 la taxa d'escolarització dels nens era del 39, 11% i les nenes de 35,9%. Un grup força nombrós de nenes faltaven a vegades a l'escola per ajudar a les mares en les tasques domèstiques o ajudar a cuidar dels germans més petits. L'educació de les noies era considerat un element accessori, però de la dels nens en depenia el seu futur professional.

L'ensenyança secundària i universitària no va ésser un espai femení durant tot el segle, tot i així no hi havia cap legislació que ho impedís pel simple fet que era impensable.

El batxillerat era el nivell més controvertit del debat educatiu perquè era pensat com a porta d'accés a la universitat i com a vehicle per a poder obtenir una feina qualificada. Es pensava que les dones no tenien per què desenvolupar el seu talent, i el cultiu de la seva intel·ligència danyava el seu aspecte físic. El que la gent pensava en general era *“el exceso de la instrucción convierte a la mujer en un espíritu de la sabiduría masculina, pedante y ridícula, queriendo así dominar el sexo fuerte”*. Molts cops es despreciava aquestes dones dient-les-hi batxilleres, lletrades, setciències, etc. d'una manera despectiva.

La majoria de les alumnes de batxillerat cursaven els seus estudis a col·legis particulars i, en un nombre més petit a instituts estatals. Es va fer un gran avanç el 1929 amb

l'obertura dels dos primers instituts femenins a Madrid (Infanta Beatriz que el 1930 va passar a dir-se Instituto Cervantes al ser nacional) i Barcelona (Infanta Cristina que un any després va passar a ser nacional i a anomenar-se Institut Maragall).

QUADRE SIS: ESTUDIANTS SECUNDÀRIA A ESPANYA ⁶		
Cursos	Homes	Dones
1914-15	97	3
1915-16	99	4
1916-17	95	5
1917-18	94	6
1918-19	93	7
1919-20	92	8
1920-21	90	10
1921-22	89	11
1922-23	88	12
1923-24	92	8
1924-25	88	12
1925-26	87	13

El nombre d'estudiants de secundària sempre va ser molt major el de nois que el de noies, podem veure tot i així que el de nois va baixar i el de noies pujar. El curs del 1923-24 el nombre de nois va pujar respecte al curs anterior però el de noies va baixar, essent el mateix nombre que quatre anys abans, el 1920.

No va ser fins el 1910 quan es va permetre que les dones tinguessin el dret d'anar a la universitat, quan la llei del govern liberal de Canalejas va suprimir alguns dels obstacles legals per a l'entrada de les dones a la universitat i es va eliminar la necessitat de tenir permís de les autoritats acadèmiques per ingressar-hi, també es va palesar que era un

⁶ *Ídem* de Raquel Vazquez Ramil. Pàgina 112

anacronisme que les dones no poguessin exercir professionalment del que havien estudiat.

QUADRE 7: POBLACIÓ UNIVERSITÀRIA FEMENINA A ESPANYA ⁷		
Cursos	Xifres absolutes	Percentatge
1914-15	90	0'45
1915-16	134	0'64
1916-17	177	0'56
1917-18	234	1'03
1918-19	267	1'17
1919-1920	342	1'51
1920-21	440	1'95
1921-22	619	2'81
1922-23	745	3'04
1923-24	898	3'41
1924-25	1034	3'73
1925-26	1140	3'89
1926-27	1610	4'41
1927-28	1669	4'05
1928-29	1832	4'66
1929-30	1744	5'48
1930-31	1850	5'52
1931-32	2026	6'51

Com mostra la taula, el nombre de dones que van estudiar a la universitat va anar creixent sempre, exceptuant el curs 1916-1917 on, encara que estudiessin més dones, el percentatge va baixar. Tot hi així i malgrat haver augmentat 1936 dones en aquests 17 anys encara eren poquíssimes dones a la universitat, només un 6'51, per tant el 93'49 restant eren homes, la desigualtat en el món universitari era encara molt gran.

⁷ *Ídem* de Raquel Vazquez Ramil. Pàgina 114

QUADRE 8: CARRERES CURSADES PER LA POBLACIÓ ESTUDIANTIL FEMENINA A ESPANYA⁸

Cursos	Dret	Medicina	Fil. i Lletres	Ciències	Farmàcia
1914-15	2	20	27	25	16
1919-1920	9	58	80	114	81
1924-25	18	131	261	274	350
1919-30	86	199	460	222	777
1932-33	325	223	446	427	626

El curs 1914-15 a la facultat on hi havia més dones era a la de Filosofia i Lletres (27 dones estudiaven aquesta carrera) encara que sense gaire diferència amb Ciències (25) i Medicina (20). El curs 1919-20 la carrera més escollida va ser ciències amb una gran diferència respecte a les altres. A partir del 1924-25 a la facultat de farmàcia va créixer en gran mesura el nombre d'estudiants, seguida amb una alumna de diferència per Filosofia i Lletres, i a partir d'aquell moment va ser la carrera més escollida per a dones.

La facultat on menys dones va haver-hi va ser la de Dret amb gran diferència respecte a les altres. El 1932-33 va pujar exponencialment i de manera sobtada el nombre d'estudiants de Dret, aquell mateix any a la facultat de Medicina va ser on menys dones hi van estudiar. Farmàcia seguia essent la facultat més escollida amb 300 alumnes més que Dret.

QUADRE 9: PERSONAL DOCENT UNIVERSITATRI FEMENÍ⁹

Cursos	Ciències	Farmàcia	Fil. i lletres	Medicina	Dret	Total
1928-29	5	-	1	2	-	7
1919-30	5	1	2	3	-	11
1930-31	6	3	4	6	-	19
1931-32	6	3	4	8	-	21
1932-33	16	9	23	15	1	63

⁸ *Mujeres y educación en la España contemporánea, La institución Libre de Enseñanza y la Residencia de Señoritas de Madrid* de Raquel Vazquez Ramil. Pàgina 117

⁹ *Idem* de Raquel Vazquez Ramil. Pàgina 122

La primera universitat que va rebre docència universitària femenina va ser la de Barcelona el 1932, però el 1933 va haver-hi més professores a Madrid, 29, que a la capital catalana, que comptava amb 14 professores.

Les primeres facultats a tenir professores van ser les de Ciències i Medicina, i encara que la carrera de Farmàcia era escollida per a moltes dones va ser la carrera on menys docència va haver-hi, si no comptem Dret, ja que estava millor vist i remunerat regentar una Farmàcia. Com es pot veure Dret és la facultat on menys quantitat i més tard apareixen les professores universitàries.

Totes aquestes dones que van estudiar i després treballar del que havien estudiat, treballaven a bancs, oficines o particulars. Elles eren discriminades, ja que patien discriminació salarial, incapacitat d'ascendir i més injustícies degudes al seu sexe i no pas a la seva capacitat.

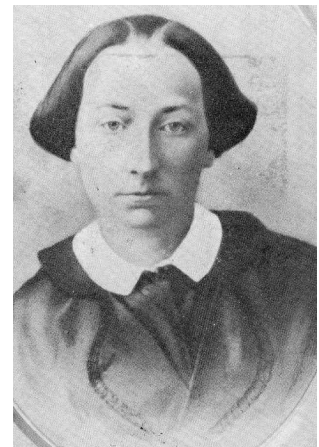
4.-Advocades que han fet història

4.1-Concepción Arenal

Concepción Arenal va ser una dona intel·lectual, creient, escriptora, estudiosa infatigable i investigadora incansable en el món jurídic i científic. Es va obstinar a eliminar part de les seves empremtes, en fer desaparèixer documents i dades de la seva vida, evitar que es parlés d'ella, això fa que hi hagi freqüentment errors biogràfics, inexactituds errades al parlar de dades o esdeveniments familiars.¹⁰

Va néixer el 31 de gener del 1820, filla de Concepción de Ponte Tenreiro i d'Ángel del Arenal y de la Cuesta, qui va ser un eminent militar que va patir moltes vegades presó per la seva ideologia liberal i pel fet d'estar en contra del règim monàrquic absolutista del rei Ferran VII, fet que va ser la causa del seu processament dos cops, primer el 1829 que va quedar lliure i 1827 quan va ser depurat per la repressió de Calomarde. Va ser perseguit, confinat i finalment va caure malalt i va morir l'any 1829, de manera que Concepción va ser òrfena de pare amb 8 anys.

L'any 1829 va marxar amb la seva mare, qui era d'origen noble i de qui va rebre una formació religiosa, a Armaño. El 1834 la mare es va traslladar a Madrid amb les seves dues filles: Concepción i Antonia (Luisa, la tercera, havia mort). A Madrid, Concepción va estudiar en un "col·legi per a senyorettes", segurament a un que va ser també conegut com a "de Telpa" i que va funcionar del 1824 al 1853. El 1841 Concepción va entrar com a oient a la Facultat de Dret de la Universitat Central disfressada d'home, ja que en aquella època l'educació universitària estava prohibida a les dones. Vestida també d'home, Concepción va participar en tertúlies polítiques i literàries, lluitant així contra el que estava establert en l'època per a la condició femenina.

L'any 1848, es va casar amb Fernando García Carrasco advocat i periodista d'ideologia liberal, qui havia conegut a la Universitat i qui era un home capaç de comprendre i d'acceptar l'actitud combativa de Concepción davant les injustícies de la seva època. Concepción tenia vint-i-vuit anys i el seu espòs quaranta. Ambdós eren madurs i

¹⁰ Cruz Garcia de Enterría, María. *Concepción Arenal, Fabulas en veros originales*. Madrid: Zurbano, 1994. ISBN: 84-7039-626-X

conscients, amb similars inquietuds intel·lectuals i aficions, així que junts van intentar desenvolupar una tasca humanística i intel·lectual, mentre creaven una família. Van tenir tres fills: una nena que va morir als dos anys, i dos nens, Fernando i Ramón.

Concepción i el seu espòs van col·laborar plegats en el periòdic liberal *Iberia*, fins que l'any 1857 Fernando va morir de tuberculosi i Concepción es va quedar sola i sense recursos. Forçada a vendre les seves possessions d'Armaño per les dificultats econòmiques que travessava, es va traslladar a la casa del violinista Jesús de Monasterio a Potes, on va fundar l'any 1859 el grup femení de les Conferències de Sant Vicent de Paul per a ajudar els pobres. El 1860 va escriure *El Visitador del pobre*, on donava un nou enfocament sobre el concepte de pobresa i on deia: "Todas las circunstancias que a nuestro parecer nos elevan sobre el pobre, son puramente accidentales" i també "Todos hemos formulado u oído formulado ciertos cargos contra el pobre ...;si en vez de decir pobre dijéramos la pobreza, seríamos más exactos." Aquell mateix any va escriure *La beneficencia, la filantropía y la caridad* i amb aquesta obra va rebre el premi de l'Academia de Ciencias Morales y Políticas essent la primera vegada que l'Acadèmia premiava una dona.

L'any 1863 va esdevenir la primera dona a rebre el títol de Visitadora de Presons de Dones a La Corunya, on es va traslladar, escrivia cartes a les recluses, on les informava dels seus drets, dels articles del Codi Civil que els afectava, de les seves obligacions..., el 1865 va deixar aquesta feina sense raó aparent i en una carta escrita al seu amic Jesús Monasterio li va dir "Yo era una rueda que no encajaba con ninguna otra de la máquina penitenciaria y debía suprimirse". Posteriorment va publicar llibres de poesia i assaig com *Cartas a los delincuentes* (1865), *Oda a la esclavitud* (1866) premiada per la Sociedad Abolicionista Española - *El reo, el pueblo y el verdugo* o *La ejecución de la pena de muerte* (1867). L'any 1868, va ser nomenada Inspectora de Cases de Correcció de Dones, i tres anys després, el 1871, va començar a col·laborar amb la revista *La Voz de la Caridad*, de Madrid, on escriure durant catorze anys sobre les misèries del món que l'envoltava i també parlava sobre les irregularitats que envoltaven el món de la beneficència i el de les presons, aquell mateix any va escriure *Cartas a un obrero*, una obra amb gran caràcter social i psicològic, així com *Cartas a un señor* que va escriure quatre anys més tard, el 1875. El 1871-72 va ser nomenada secretaria general de la Creu Roja (secció de senyoretas), essent la seva presidenta la duquessa de Medinaceli.

L'any 1872 va fundar la Constructora Benéfica, una societat que es dedicava a la construcció de cases barates per a obrers. Posteriorment també va col·laborar organitzant a Espanya la Creu Roja dels Socors, per als ferits de les guerres carlines, posant-se al front d'un hospital de campanya per als ferits de guerra a Miranda de Ebro. El 1877 va publicar *Estudios Penitenciarios*. El 1875 la Academia de Ciencias Morales i Políticas la va tornar a premiar pel set treball *Las colonias penales de Australia* i *La pena de deportación*, que portava com a lema “Decidnos cuál es el sistema penitenciario de un pueblo y os diré cómo es su justicia”

Arenal va ser una gran feminista que afirmava que la dona no era dèbil sinó que havia sigut debilitada: “Se le dice débil pero no es cierto; calificándola de débil la debilitan, inhabilitándola para la plenitud de su vida física, moral e intel·lectual”, “Todo el que oprime debilita” i “No es cierto que la mujer sea débil, pero sí està debilitada por el exceso de trabajo o la ociosidad; por el tedio, por la inacción de sus facultades más elevadas, por la mala higiene, por la falta de recursos, por el poco aprecio en que se la tiene y por la escasa instrucción que se le da”.

Va morir el 4 de febrer de 1893 a Vigo, amb 73 anys, i va ser soterrada al cementiri de Pereiró (Vigo). La seva mort no va passar desapercebuda, se li van fer homenatges, es

van escriure articles necrològics, i es van fer monuments en honor seu (monuments que ella havia rebutjat quan estava viva). Concepción Arenal va aconseguir, sent dona, ser respectada al màxim, tant com a pensadora com a ser humà, sense perdre la seva llibertat per viure, la seva llibertat per pensar, per dir, per vestir i ser respectada no solament pels seus amics progressistes sinó també admirada pel públic en

general, i això ho va aconseguir amb la seva intel·ligència, el seu gran equilibri psíquic, la seva gran capacitat d'estudi psicològic en l'àmbit individual i social, per la seva humanitat, prudència, austeritat, senzillesa i sinceritat. I és que quan escrivia generalment no feria però tampoc callava per no ferir.

4.2.-Clara Campoamor

Clara Campoamor Rodríguez va néixer el 12 de febrer del 1888 a Madrid, i era filla d'una costurera i un comptable. Als tretze anys va quedar òrfena per part de pare i es va veure obligada a abandonar els seus estudis per col·laborar amb l'economia

familiar, primer ajudant a la seva mare com a modista i després de dependenta a un comerç. Als 21 anys aconsegueix aprovar oposicions per entrar al cos auxiliar de telègrafs, la destinen a Saragossa i després a San Sebastian. Campoamor no estava conforme amb la seva feina perquè desitjava ser advocada, però necessitava més diners per poder afrontar aquests estudis, així que va tornar a presentar-se a unes altres oposicions i va obtenir plaça com a mestra de taquigrafia i mecanografia a les escoles d'adultes de Madrid amb un salari anual de 1500 pessetes, alhora treballava com a secretària de diversos diaris va iniciar als 31 anys els seus estudis de batxillerat, obtenint aquest títol i matriculant-se a dret la universitat d'Oviedo, llicenciant-se a Madrid el 1924, amb 36 anys. Després ella va sol·licitar la seva inscripció al col·legi d'Advocats per a poder exercir, va ser admesa el febrer del 1925. Va ser la primera dona a actuar davant del tribunal suprem.

Clara Campoamor va demanar també en determinades ocasions que s'havia de fer un monument a Concepción Arenal per tot el que aquesta havia aconseguit i lluitat, sobretot en el camp del feminisme, i que encara que Campoamor mai va poder veure el monument en el qual tant va treballar per aconseguir, aquest es va fer al "parque del oeste de Madrid" el 1934 i es va posar la inscripció que Campoamor volia.

Campoamor era membre de l'Ateneu des del 1916, participant així activament en la cultura, i quan el dictador Primo de Rivera va voler incloure-la a la junta de govern d'aquest ella va rebutjar la seva proposta, encara que la seva negació implicava la sol·licitud d'excedència a la seva tasca com a funcionària del ministeri d'instrucció pública, ja que ella estava en total desacord amb la dictadura de Primo de Rivera i amb la monarquia, ella pensava i es sentia republicana: "República, república siempre, la forma más conforme con la evolución de los pueblos." Mai va acceptar els càrrecs oferts per la dictadura.

Clara Campoamor ha passat a la història per la gran lluita que va fer per aconseguir el vot de la dona. I, és que per a un govern que defensava la imparcialitat i la justícia i que per això havia modificat la llei electoral permetent que les dones majors de 23 anys poguessin ser diputades de les corts constituents, i que havia nomenat a Victoria Kent directora general de presons, aquella decisió d'autoritzar el vot femení hauria d'haver seguit un important i unànime triomf, però no va ser així.

Inclús les dues úniques dones parlamentàries tenien opinions diferents davant el sufragi femení, Victoria Kent hi estava en contra dient que la dona no havia de votar perquè no era republicana, i Clara Campoamor hi estava d'acord. Aquesta diferència d'opinions va ser utilitzada per alguns mitjans per a ridiculitzar les dones, encara que el que passava era que per a Kent el més important eren les idees del partit i per a Campoamor el dret a vot, aquesta última va dir: "Señores diputados, lejos yo de censurarme de atacar las manifestaciones de mi colega, la señorita Kent, comprendo por lo contrario la tortura de su espíritu al haberse visto hoy en trance de negar, como ha negado, la capacidad inicial de la mujer. Creo que por su pensamiento ha debido pasar, en alguna forma, la amarga frase de Anatole France, cuando nos hablaba de aquellos socialistas que, forzados por la necesidad, iban al parlamento a legislar contra los suyos. Respecto a la serie de afirmaciones que se han dicho esta tarde contra el voto de la mujer, he de decir con toda la cordialidad necesaria que no están apoyadas por la realidad(...)¿cómo puede decirse que cuando las mujeres den señales de vida por la república se les concederá como premio el derecho a votar?(...) ¿Y por que no los hombres? "

Campoamor va rebatre una per una les afirmacions de Kent, qui deia que la dona no estava encara preparada per a la responsabilitat que té votar, també molts tenien por que la dona votaria influenciada pel marit. El senyor Guerra del Río, del mateix partit que Campoamor, va dir que ells no negaven el vot de la dona, però que aquest es podria retirar quan es creís necessari, ja que deien que les dones que estaven controlades per frares i capellans comportaven un problema, i que el vot de les dones donaria la victòria als partits de dreta, així que volien limitar el vot de la dona per raó d'estat. Campoamor en contra del seu partit, el Radical, va lluitar pel dret de les dones i deia que no es podrà mai prendre el dret a vot quan aquest ja s'ha donat. Al final amb una absència de quasi el 40% dels parlamentaris el resultat va ser de 121 vots en contra del dret de les dones a votar

contra 161 vots a favor. Campoamor va fer una defensa d'aquest dret a vot basada en principis i no en conseqüència, ja que volia el vot de les dones encara que aquestes no votessin com ella ho faria, ella va defensar que per sobre dels interessos de l'estat està el principi d'igualtat. El sufragi femení a Espanya es va aconseguir finalment després de molta lluita, i en part gràcies a Campoamor, el 1 d'octubre del 1931.

Campoamor es va presentar com a presidenta a les llistes del partit Radical a les eleccions del 1933 però no va guanyar ja que tenia molts enemics perquè havia anat molts cops en contra dels ideals del seu propi partit, no va aconseguir ser tampoc diputada. A més a més, en aquelles eleccions, les primeres en les quals van votar les dones, va guanyar la dreta. Això va produir que molts es queixessin de la negra gratitud i la insolvència ètica de la dona (referint-se a que la República els havia donat el dret a vot i elles l'havien utilitzat en contra de la República) on Campoamor va dir "La gratitud no me interesa: Ni la pido, ni la quiero." En aquelles eleccions, de 15 milions d'electors vuit eren dones, encara que es desconeix l'absentisme femení, que segurament era elevat, ja que moltes dones no s'havien assabentat que ja tenien dret a votar i altres probablement no ho van fer per a no tenir problemes familiars. La força Republicana va perdre les eleccions i va culpar el vot de les dones, estalviant-se així de fer una autoanàlisi, com ho havia fet el partit laborista anglès als anys 20 quan les dones van poder votar allà.

Posteriorment, el 1935, Campoamor va dimitir del partit Radical a l'estar en desacord amb la seva política. Als pocs mesos, animada pel president Casar Esquirola de Izquierda Republicana, va intentar entrar a aquest partit encara que no va poder davant 183 vots en contra i 68 a favor.

El 1936 es va exiliar per la guerra civil, però abans escriu "Mi pecado mortal, el voto femenino y yo". Campoamor se'n va a Argentina i després a Suïssa, ja que a Espanya l'esperaven 12 anys de presó a l'estar acusada de maçoneria.

Clara Campoamor va morir el 30 d'abril del 1972 a Lousana, Suïssa, amb 84 anys per càncer i les restes de Campoamor van ser traslladades a Espanya, on ella portava desitjant tornar des de feia molts anys.

4.3.-Victoria Kent

Victoria Kent Siano va ser una advocada i política republicana espanyola. Fou la primera dona que va ingressar al Col·legi d'Advocats de Madrid el 1925 (plena dictadura de Primo de Rivera) i també va ser la primera dona que va exercir com a advocada davant un tribunal militar.

Va néixer el 1892 a Màlaga i era filla d'un comerciant anomenat José Maria Kent i de Maria Siano Gonzalez, vivia a un barri de classe mitjana a La Victoria. Va ingressar a l'escola Normal de Mestres de Màlaga on va tenir com a professores a dues feministes moderades amb idees pedagògiques avançades, Suceso Luengo i Teresa Aspiazu. El 1911 va obtenir el títol de mestra i al cap de sis anys es va traslladar a Madrid per cursar els estudis en dret i es va instal·lar a la Residència de Senyoretas on el 1919 es va incorporar com a professora Julia Iruretagoyena, qui es va fer molt amiga de Kent.

El 1921 Kent va ingressar a la Joventut Universitària Feminista, va participar en el Congrés Internacional d'Estudiant de Praga representant la Unió Nacional d'Estudiants espanyols i de la Joventut Universitària feminista i posteriorment va publicar un text sobre aquesta conferència a l'Ateneu de Madrid el 17 d'abril del 1921 anomenat *Congreso de Praga*. Es va doctorar en dret el 1924 per la Universitat Complutense de Madrid i aquell mateix any va presentar una sol·licitud per ingressar al Col·legi d'Advocats de Madrid on el 1925 ingressa com advocada al Sindicat Nacional Ferroviari, i es va convertir en la primera jurista espanyola que va defensar un processat.

El 1926 va fundar juntament amb María Maeztu el "Lyceum Club" i es va afiliar a la Lliga dels drets de l'home que presidia Miguel de Unamuno. Es va unir al Partit radical Socialista el 1930 i aquell mateix any va projectar amb força la defensa d'Alvaro d'Albornoz implicat en el intent revolucionari del 1930, va ser la primera advocada espanyola que va participar en un Consell de Guerra amb el que va guanyar una notòria publicitat. Proclamada la Segona república el 25 d'abril del 1931 va ingressar a l'Acadèmia de jurisprudència, al maig es va fer càrrec de la Direcció General de Presons, essent la primera vegada que una espanyola ocupava aquest càrrec i va iniciar una reforma penitenciària. El juny d'aquell any va ser escollida Diputada de les Corts Constituents per la província de Madrid, obtenint la confiança de 49.906 electors. El 1931

també va fundar l'Institut d'Estudis Penals que dirigia el seu mestre Luis Jimenez de Asúa.

El 1932 va dimitir de Directora General de Presons i va participar en la fusió del Partit Radical-Socialista amb Acció Republicana. Un any després va perdre la seva acta de diputada a les eleccions de novembre-desembre. Va ser donada de baixa de l'acadèmia de Jurisprudència el 1935 per falta de pagaments. A les eleccions del febrer del 1936 fou escollida diputada a Cortes per la circumscripció de Jaén, obtenint 135.035 vots. Un any després fou nomenada Secretaria de l'Ambaixada d'Espanya a París. També es va encarregar d'evacuar als infants espanyols segons anaven caient els fronts republicans. El 1939 s'acaba la guerra Civil espanyola i el seu nom figura a les llistes entregades per la policia franquista a les autoritats de Vichy.

Del 1940 al 1944 Kent sobreviu a París amagada primer a l'Ambaixada de Mèxic i després a un apartament proper al "Bois de Boulogne", aquesta experiència la va recollir en un llibre que va ser publicat en francès i espanyol anomenat "*1940-1944, años en París*". El 1944 va col·laborar amb un grup d'exiliats a la creació de la Unió d'Intel·lectuals Espanyols. Al cap de quatre anys, el 1948, va fixar a Mèxic com la seva residència i va donar classes de Dret Penal a la Universitat de Mèxic, D.F. També va crear una Escola de Capacitació de Personal de Presons i va deixar de pertànyer al partit d'Izquierda Republicana. El 1950 es va traslladar a Nova York on treballava per les Nacions Unides a la secció de Defensa Social, però va abandonar aquesta feina perquè la considerava "massa burocràtica".

L'agost del 1952 va acceptar la proposta feta pel president del govern de la República

Espanyola a l'exili, Felix Gordón Ordás, d'actuar com a consellera del govern republicà a Nova York, i va ocupar aquest càrrec fins al 1955, quan va presentar la seva dimissió. El 1953 va aparèixer a Nova York el primer botlletí informatiu *Ibérica*, i un any després aquest es va convertir en revista, la revista *Ibérica*, plataforma d'oposició al franquisme i al salazarisme on col·laboraven Salvador de Madariaga, Enrique Tienro Galván, Raúl Morodo, Manuel Tuñón de Lara, i Norman Thomas entre altres. Louise Carne, membre d'una

família adinerada nord-americana, es va convertir en el mecenes de la publicació. Aquell any va morir la seva amiga Julia Yruretagoyena de Meabe.

El juny del 1960 es va incorporar com a consellera del Moviment D'Acció Republicana Democràtica Espanyola (ARDE), constituït a París. El 1974 va desaparèixer la revista Ibèrica, Kent afirmava que els esdeveniments polítics a Espanya aconsellaven aquesta mesura. El 1978 es va reeditar el llibre *Cuatro años en París, 1940-44* amb el títol *Cuatro años de mi vida, 1940-44*. El 1982 prologa el llibre de Salvador de Madariaga *Mi respuesta*, una recopilació d'articles escrits per ell a *Ibérica*.

Victoria Kent va morir a Nova York el 25 de setembre del 1987.

PART PRÀCTICA

5.-Llicenciades en dret a la UB

Com anteriorment s'ha esmentat, les dones no van poder accedir a la universitat fins al 1910 a Espanya, tot i que això no vol dir que al mateix any que se les va deixar estudiar les classes de les universitats estiguessin equilibrades en el nombre d'estudiants masculins i femenins.

En aquest treball he estudiat el nombre de llicenciades de dret els primers anys a partir de quan les dones van poder estudiar a la Universitat, comparant el nombre de llicenciades amb el de llicenciats de la UB (Universitat de Barcelona), gràcies al llibre de registre de la universitat situada a la ciutat comtal oberta el 1450. Al llibre de Registre hi podem trobar les dades preses a mà, on la informació dels alumnes que ens dona és: El cognom patern i posteriorment el matern, el nom de l'alumne i la seva naturalesa, província, revàlida (dia, més, any i qualificació), el registre del ministeri (foli i número), la data de quan s'obté el títol i l'entrega d'aquest i, finalment, la firma dels interessats. Els alumnes no estan ordenats alfabèticament i en molts casos falta informació, sobretot a la part de la revàlida, així com hi ha anys on falten els Llibres de Registre.

QUADRE 10: LLICENCIADES I LLICENCIATS A BARCELONA¹¹

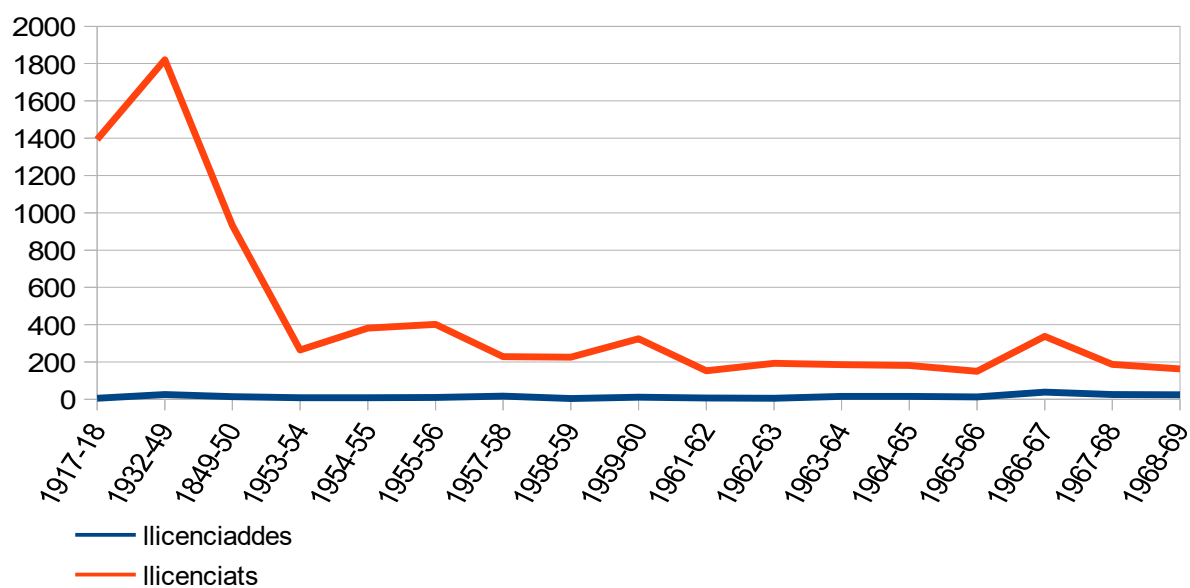
Any	Dones llicenciades	Total de llicenciats	% llicenciades
1917	4	1393	0'35%
1934-49	25	1821	1'37%
1849-50	14	933	1'5%
1953-54	8	264	3'03%
1954-55	8	381	2'09%
1955-56	10	401	2'49%
1957-58	16	228	7'01%
1958-59	4	225	1'78%
1959-60	11	324	3'39%
1961-62	6	153	3'92%
1962	5	192	2'60%
1963	15	186	8'06%
1964	15	181	8'28%
1965	13	149	8'72%

¹¹ FONT: Elaboració pròpia.

1966	38	337	11'27%
1967	25	187	13'37%
1968	24	163	14'72%

Les primeres dones que es van llicenciar ho van fer el 1917, i tenint en compte que la carrera durava cinc anys vol dir que van començar a estudiar el 1912, dos anys després que estigués permès estudiar o van repetir algun curs. Després curiosament no hi ha dades pel 1920 (potser per la dictadura de Primo de Rivera?). Després del 32 al 49 hi ha dos registres, un registre del 1932 al 1949 i un altre del 1943 al 1949 on podem veure que el nombre de dones puja fins a 25, 20 persones més, però tot i així sn 1'37%.

GRÀFICA 1: LLICENCIATS I LLICENCIADES¹²

Com es pot veure a la gràfica, malgrat que el nombre de llicenciades puja quasi no es nota comparant amb el nombre de llicenciats totals, on s'inclouen les estudiants femenines i els estudiants masculins, on es pot veure clarament les pujades i baixades de la part masculina. Després els dos primers anys del 1950 ens trobem amb una absència de dades i el 1953-54 baixa el nombre de llicenciats tant homes com dones, baixant el nombre d'aquestes a 8, però com que el nombre d'estudiants totals també va baixar, així que el nombre de llicenciades va pujar al 3'03%.

El 1954-55 el nombre de llicenciades no va pujar, però el total sí que ho va fer i per tant el percentatge d'aquestes va ser menor que el de l'any anterior, un 2'09%. El 1955-56 van

12 FONT: Elaboració pròpia

haver-hi dues llicenciades més que l'any anterior i el nombre de llicenciats en total també va pujar a 401, tot i així el percentatge de llicenciades va seguir pujant a un 2'49. El 1957-58 el nombre de dones va pujar considerablement, així com el total, fins a ser 16 llicenciades i 222 llicenciats, pujant ràpidament el percentatge de llicenciades a un 7'01 al ser el total de llicenciats 228.

El 1958-59 el nombre de llicenciades va baixar estrepitosament i van haver-hi tres llicenciats en total menys, essent les dones un 1'78% dels llicenciats totals homes i dones. L'any següent el nombre de dones va pujar bastant (fins a 11 llicenciades), però sense igualar el curs del 1957-58, van haver-hi 99 llicenciats en total més que l'any anterior i el percentatge de dones va pujar fins al 3'39%.

El 1961-62 el nombre de llicenciats en general tant com el nombre de llicenciades va baixar fins a 153 i 6 respectivament, però tot i així el percentatge de llicenciades va pujar fins a 3'92%. El 1962-63 el nombre de llicenciades va seguir baixant, ja que va haver-hi una llicenciada menys que l'any anterior, però el nombre de llicenciats en general va pujar essent el 2'60 el percentatge de dones llicenciades.

El 1963-64 van haver-hi deu llicenciades més que l'any anterior i aquestes 15 llicenciades conformaven un 8'06%, ja que el nombre de llicenciats en general va baixar a 186. L'any 1964-65 el nombre de llicenciades era el mateix que el de l'any anterior, però el nombre de llicenciats totals va seguir baixant, fent que el percentatge de dones llicenciades augmentés fins a 8'28 a l'haver-se llicenciats menys homes. L'any 1965-66 el nombre de llicenciats en general com el de llicenciades va baixar fins a 149 i 13 respectivament, tot i així com que el nombre de llicenciades va baixar menys que el de llicenciats totals el percentatge de dones llicenciades va pujar a un 8'72. L'any 1966-67 el nombre de llicenciats en dret en general va augmentar, el percentatge de llicenciades va augmentar fins al 11'27 en ser-ne 337.

L'any 1967-68 el nombre de llicenciades va baixar a 25 aquestes que conformaven el 23'37 % de llicenciats masculins i femenins, això va ser degut al fet que el nombre de llicenciats en general va baixar en gran mesura, essent aquell any 187. El 1968 va haver-hi una llicenciada menys que l'any passat i el nombre de llicenciats totals també va seguir baixant fins a ser 163, així que aquell any va ser el que van haver-hi més llicenciades en dret a la universitat de Barcelona, arribant a ser el 14'72%.

5.1.-Origen geogràfic de les llicenciades.

Durant els anys que he estudiat (1917 fins al 1969)¹³ va haver-hi 259 dones estudiant dret a la U.B, d'aquestes el 75'09% eren de Catalunya i el 24'91% eren de fóra de Catalunya.

Les estudiants de Catalunya eren majoritàriament barcelonines (74'09%), després hi van haver algunes estudiants de Girona (el 4'66%), les altres estudiants de Catalunya, el qual eren el 21'24% d'estudiants, sense comptar les de Barcelona i Girona, venien de les següents localitats: St Feliu, Cervera, Rialp, Balaguer, Vendrell, Miralcamp, la Selva, la Seu d'Urgell, Manresa, Palamós, Granollers, Rubí, Puigcerdà, Esparreguera, Ripoll, Tarragona, Sabadell, Calella, St Cugat, Olot, Vic, Lleida, Sta Coloma Tortosa, Balaguer, palau de Plegamans i Borges del Camp.

D'aquest 24'90 % d'estudiants que eren de fora de Catalunya, la majoria eren d'Espanya (el 89'06%): van anar a estudiar a la Universitat de Barcelona 7 dones de València (conformaven el 12'28%), i 9 dones de Palma de Mallorca (15'79 %) així com 9 dones de Madrid. El percentatge restant de dones eren d'altres localitats espanyoles com Burgos, Oviedo, La Coruña, Barbastro, Gandía, Cordoba, Huesca, San Sebastian, Caceres, Eivissa, Alacant, Murcia, Ciutat Real, Alcalà del Rio, Logroño, Teruel, Bilbao, Lugo, Granada, Saragossa, Àvia, Soria, Legazpi, i Castellò.

Després hi van haver set dones que es van llicenciar a la U.B i que venien de fora d'Espanya (en percentatges representaven el 10'93 %) i, fins i tot, de fóra d'Europa. Ens trobem el cas el 1958 de la Ana Mª Douguas Thompson, nascuda a Santa Isabel Fernando Poo, que havia sigut una colònia espanyola, però quan aquesta noia es va llicenciar era una província espanyola (ho va ser del 1959 al 1968), actualment és Bioko a Guinea Equatorial. El 1966 va haver-hi tres estudiants que eren de fora d'Espanya: la Purificación Jackson Sanbria de Yabuoca (Puerto Rico), la Rosamarie Witte Neuman de Berlin (Alemanya) i la Carmen Giaconelli Bueno procedent d'Estocolm (Suècia). El curs següent, el 1967 va estudiar a la U.B dret la Josefa Guerra Mallol de Marsella (França).I, finalment, el curs del 1968-69 van assistir-hi dues noies que no eren ni d'Espanya ni d'Europa: l'Ana Cristina Castro Rodriguez de Maracaibo (Venezuela) i la Mª Rosario Marzo Carpio de Tetuan (Marroc).

13 Veure annex A

6.-Col·legiades a l'ICAB

Després de veure les poques dones que es van llicenciar en dret, cal observar quantes d'aquestes es van llicenciar a l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona (ICAB), per a trobar aquesta informació he consultat les Guies Judicials de l'ICAB.

Al començament de les Guies Judicials ¹⁴, ens mostra on està situat l'ICAB (Mallorca 283) i el número de telèfon (27 1407-27 14 06) i la Sala de Togan Palacio de la justícia, amb el telèfon ("5 36 14). Després hi ha un recordatori als advocats caiguts durant la guerra civil sota el títol de "Abogados de este il·lustre col·legio caídos por Dios y por España". Tot seguit apareix el nom de 76 persones que eren "Señores colegiados a quienes corresponden los primeros números de antigüedad i han celebrado sus bodas de oro con la corporación", i tot seguit els noms dels diversos jutjats. La Guia Judicial està ordenada alfabèticament i escrita a màquina.

Davant dels noms de diversos homes se'ns mostra que són capellans.

QUADRE 11: COL·LEGIATS A L'ICAB¹⁵

Any	Dones col·legiades	Col·legiats en total	% de dones col·legiades
1910	0	1084	0%
1911	0	1080	0%
1912	0	1069	0%
1913	0	1096	0%
1914	0	1101	0%
1915	0	1113	0%
1916	0	1122	0%
1917	0	1138	0%
1918	0	1102	0%
1919	0	1178	0%
1920	0	1214	0%
1921	0	1233	0%
1922	0	1269	0%
1923	0	1259	0%
1924	No consta	No consta	
1925	0	1224	0%
1926	0	1297	0%
1927	0	1293	0%
1928	0	1340	0%

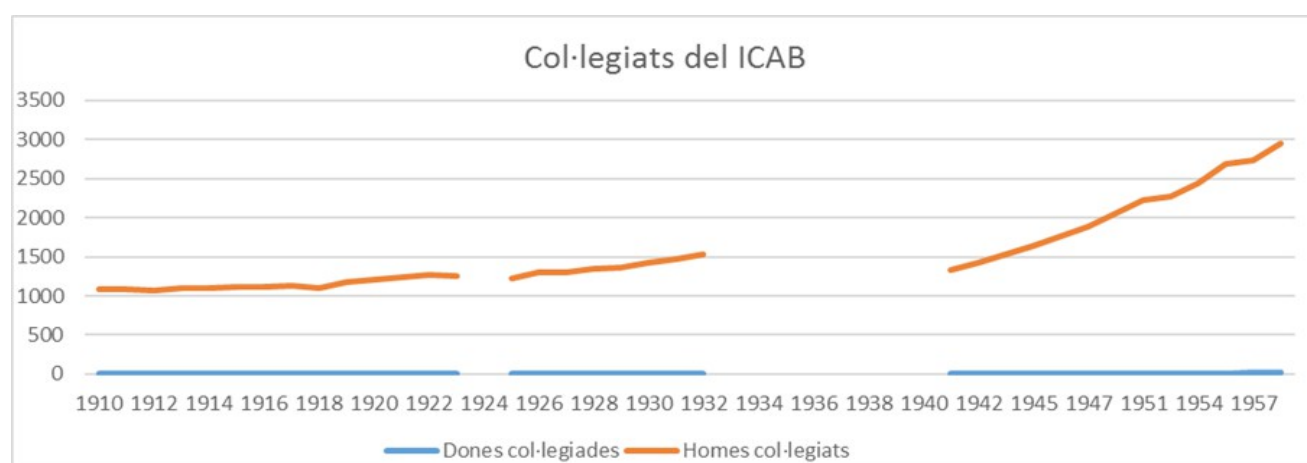
14 Exemple agafat del Registre Judicial de l'any 1959-60

15 FONT: Elaboració pròpia

1929	0	1368	0%
1930	1	1423	0'07%
1931	1	1477	0'067%
1932	0	1524	0%
1933	n.c	n.c	
1934	4	1571	0'25%
1935	n.c	n.c	
1936	4	1706	0'23
1937	n.c	n.c	-
1938	n.c	n.c	-
1939	n.c	n.c	-
1940	n.c	n.c	-
1941	2	1326	0'15%
1942	4	1419	0'28%
1943	1	1528	0'06%
1944-45	4	1639	0'24%
1946	5	1767	0'28%
1947-48	6	1880	0'32%
1949-50	9	2056	0'43%
1951	9	2227	0'40%
1952	8	2264	0'35%
1954	11	2440	0'45%
1956	12	2680	0'45%
1957	20	2733	0'73%
1959-60	28	2945	0'95%

Com es pot veure a la taula de dades, el nombre de col·legiades és molt menor al de col·legiats, a la gràfica de “Col·legiats de l'ICAB” no es pot veure els canvis que es produeixen al nombre de col·legiades (com passa amb la gràfica de llicenciats de la UB), ja que el nombre de col·legiats és molt menor i acostuma a ascendir.

GRÀFICA 2: COL·LEGIATS DE L'ICAB¹⁶

16 FONT: Elaboració pròpia

La primera dona advocada que apareix és el 1930, essent el 0'07% del total de col·legiats. ja que aquell any es van col·legiar en total 1423 persones, per tant 1422 homes. L' any següent també es va col·legiar una dona i es van col·legiar més homes que l'any anterior, per tant aquesta va representar un 0'67%. Observant l'annex B, on hi ha els noms de totes les dones col·legiades, podem veure que la dona col·legiada el 1930 també surt com a col·legiada el 1931, i es que mirant aquest annex es pot observar que són diverses dones les que surten repetides a la Guia Judicial, col·legiant-se més d'un cop. Durant els anys 1931 i el 1936 (durant la segona república) la "Lista de Abogados" passa a ser la "Llista Oficial d'Advocats".

El 1932 no es va col·legiar cap dona però el nombre de col·legiats totals va augmentar a 1524. No hi ha dades del 1933 així com del 1935 i del 1937 i 1940. El 1936 van col·legiar-se 4 dones i el nombre de col·legiats en total també va augmentar fins a 1706, així que el percentatge de dones va baixar respecte al 1934, ja que elles van ser el 0'23% de col·legiats total. El 1939 apareixen molts noms d'homes ratllats (podien ser soldats, morts, exiliats) i al costat d'alguns altres posa "baja" (per repressió potser?) o i al costat d'altres homes i ha una creu dibuixada (mort natural, potser?), aquell mateix any apareixen molts noms castellanitzats així com molts canvis de domicili/despatx.

El 1941 el nombre de col·legiats total va baixar així com el de col·legiades, i aquestes van passar a ser el 0'15%. El 1942 van haver-hi 4 col·legiades, dos més que l'any anterior, fins a ser el 0'28% del total de col·legiats també va pujar fins a 1419. El 1942 només es va col·legiar una dona i el nombre total de col·legiats va augmentar en col·legiar-se molts més homes, fent que el percentatge de dones en el total de col·legiats fos de 0'06, el percentatge més baix desdeny que es va col·legiar la primera dona.

El 1944-45 van col·legiar-se quatre dones que formaven el 0'24%, ja que el total de col·legiats també va augmentar fins a ser 1639. El 1946 va augmentar el nombre de col·legiats total (1767) així com el de les col·legiades, que eren 5 i formaven part del 0'28%. El 1947-48 el nombre de col·legiades va seguir augmentant, ja que és va col·legiar una dona més que l'any anterior i encara que el nombre d'homes col·legiats també va augmentar fins a 1880, el percentatge de col·legiades va seguir pujant fins a 0'32%. El 1949-50 el total de col·legiats totals va augmentar fins a 2056, així com ho va fer el

nombre de col·legides, en van ser nou i representaven el 0'43% dels col·legiats totals, un 0'11% més que l'any anterior.

El 1951 van seguir essent nou col·legiades però el nombre de col·legiats va ser superior que el de l'any anterior, fent que el percentatge de col·legiades baixés fins al 0'40. El 1952 va col·legiar-se una dona menys que l'any anterior així que el percentatge de col·legiades va seguir baixant fins al 0'33%, ja que el nombre de col·legiats masculins va pujar.

El 1954 van col·legiar-se 11 dones fent que el percentatge d'aquestes pugés fins al 0'45%, percentatge al qual mai s'havia arribat, gràcies també al nombre de col·legiats totals que havia baixat. El 1956 el percentatge de dones col·legiades va seguir essent 0'45, ja que encara que va col·legiar-se una dona més que l'any anterior el nombre de col·legiats totals també va pujar en llicenciar-se més homes que l'any anterior.

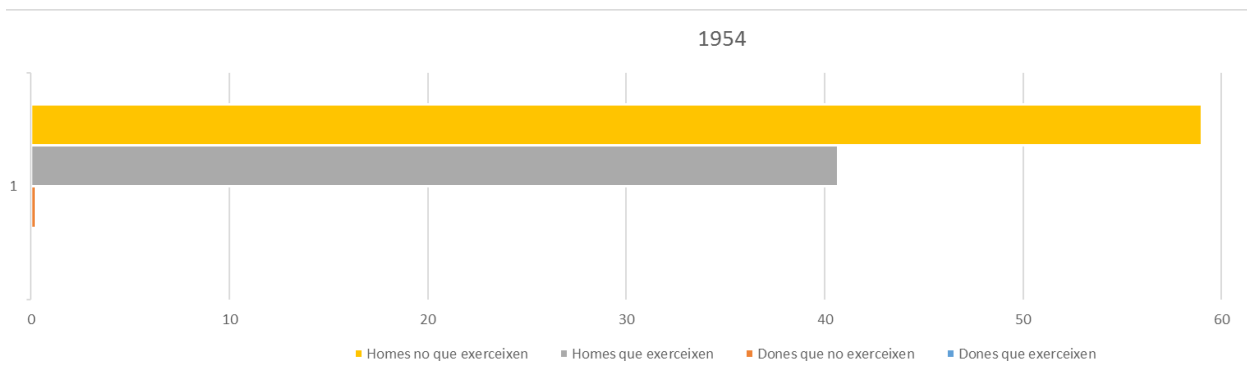
El 1957 van col·legiar-se 20 dones fent que el percentatge que mai havia arribat ni a 0'50 arribés fins a 0'73%, encara que també es van col·legiar més homes que el 1956. Finalment el 1959-60 van haver-hi 28 col·legiades i 2954 col·legiats en total, homes i dones, fent que encara que el nombre d'aquestes hagués pujat increïblement amb els últims anys no arribaven ni a ser un 1% de tots els col·legiats en dret a l'ICAB, ja que aquell any van ser el 0'95%.

6.1.-Les col·legiades, exerceixen o no?

Sabent ja el nombre de dones col·legiades la següent qüestió podria ser si aquestes exercien el que havien estudiat, o no. Això només ho podem saber a partir del 1954 quan a la Guia Judicial apareixen dues llistes: "abogados con ejercicio" i "abogados sin ejercicio", així podem veure quines d'aquestes dones col·legiades exerceixen i quines no, fins a aquell any també es feia una divisió però només en el recompte total dels advocats (només en dades i per tant sense possibilitat de saber quin tant per cent eren dones i quin homes), sense poder veure el nom de quins exercien i quins no. A la llista de col·legiades podem veure que hi ha noms que es repeteixen, que estan col·legiades en diversos anys.¹⁷

17 Veure annex B

GRÀFIC 3: COL·LEGIATS A L'ICAB, 1954.¹⁸

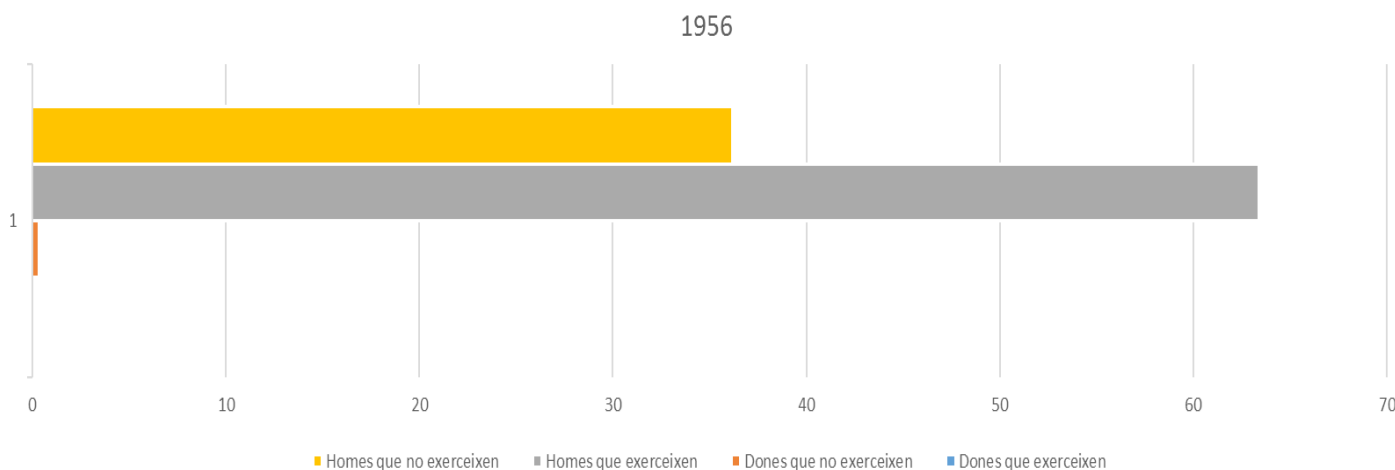

El 1954 només hi havia una col·legiada que exercia davant de deu que no ho feien, després

hi havia 1544 advocats que exercien i 2240 que no, així que la major part dels col·legiats, tant homes com dones, no exercien. Aquesta única dona que exercia representava només el 0'025%, percentatge tan petit que no apareix representat a la gràfica.

El 1956 seguia havent-hi el mateix nombre de col·legiades que exercien i que no ho feien, 1 i 10 respectivament, però en canvi el nombre d'homes que exercien va augmentar fins a 1705, i va disminuir el nombre de col·legiats que no ho feien, ja que 963 col·legiats que no exercien. L'única col·legiada que exercia era la mateixa que el 1954.

GRÀFIC 4: COL·LEGIATS DE L'ICAB, 1956.¹⁹

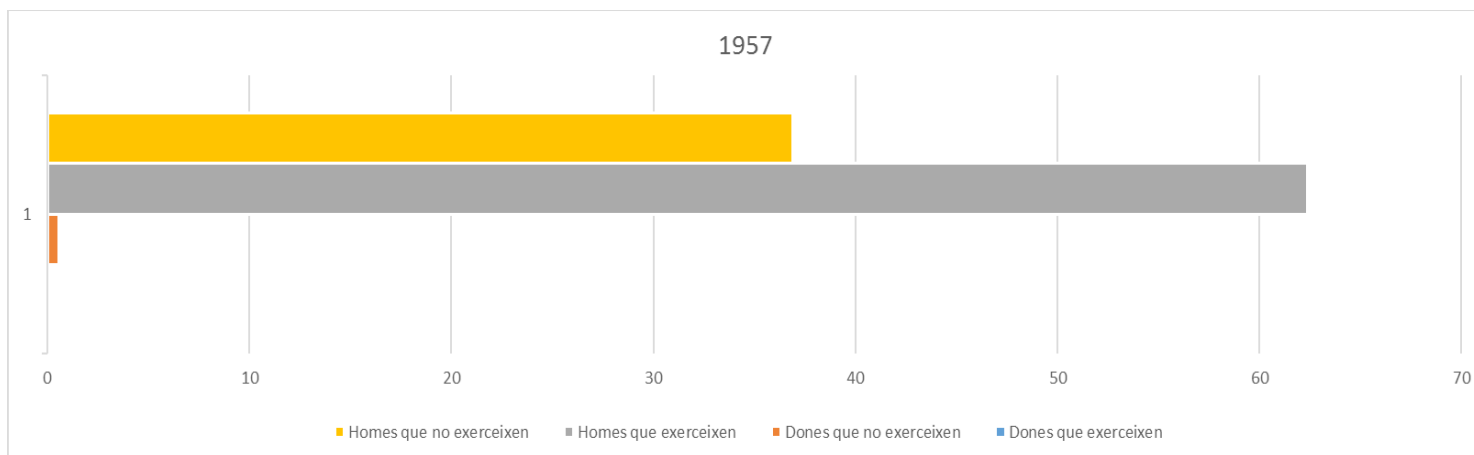

18 FONT: Elaboració pròpia

19 FONT: Elaboració pròpia

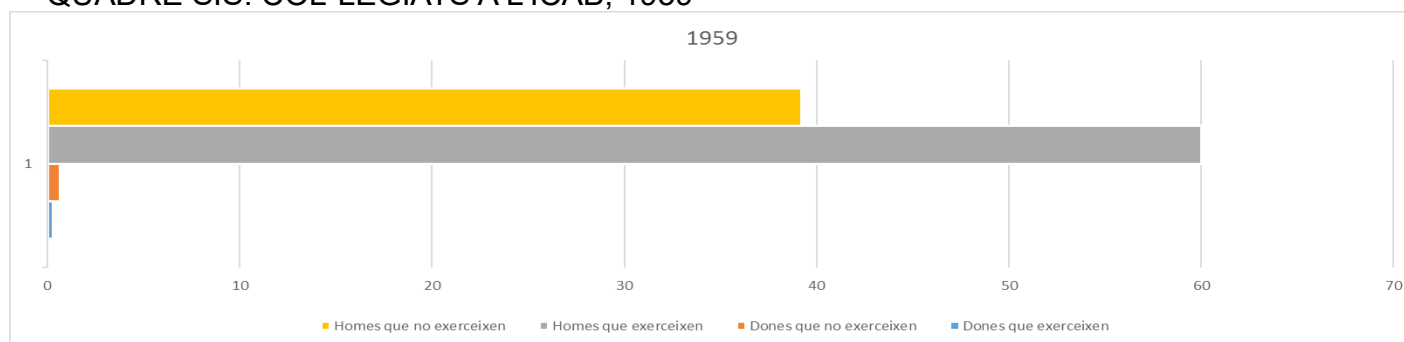
El 1957 el nombre de col·legiades que exercien va augmentar fins a 4, número que es veu minúscul davant els 1713 col·legiats homes que exercien i que representaven un tant per cent de 0'15 i 62'39 respectivament. Per l'altra banda hi havia 16 col·legiades que no exercien i 1000 col·legiats homes que tampoc ho feien.

GRÀFIC CINC: COL·LEGIATS A L'ICAB, 1957²⁰

El 1959 van augmentar els col·legiats homes i dones en general. Nou dones col·legiades exercien i dinou no ho feien, davant dels nombrosos advocats masculins on 1147 no exercien i 1770 sí que ho feien. Aquestes nou dones conformaven el 0'30% de tots aquests col·legiats, 2973, i aquestes nou dones van ser les primeres que podem veure actualment representades a la gràfica en color blau, cosa que fins ara havia sigut impossible a l'arribar com a màxim (el 1957) a ser tan sols un 0'15%.

QUADRE SIS: COL·LEGIATS A L'ICAB, 1959²¹

20 FONT: Elaboració pròpia

21 FONT: Elaboració pròpia

7.-Comparació de llicenciades i col·legiades

QUADRE 12: LLICENCIADES I COL·LEGIADES²²

Anys	Llicenciades	Col·legiades
1949-50	14	9
1950-51	-	-
1951-52	-	9
1952-53	-	8
1953-54	8	-
1954-55	8	11
1955-56	10	-
1956-57	-	12
1957-58	16	20
1958-59	4	-
1958-60	11	28

Durant els anys 50 fins al 1960 podem veure que el nombre de dones llicenciades tan col·legiades va augmentar bastant respecte als primers anys, però el nombre de llicenciades, que al començament dels anys 50 era menor que el nombre de col·legiades, al final d'aquella dècada en canvi hi havia més col·legiades que llicenciades.

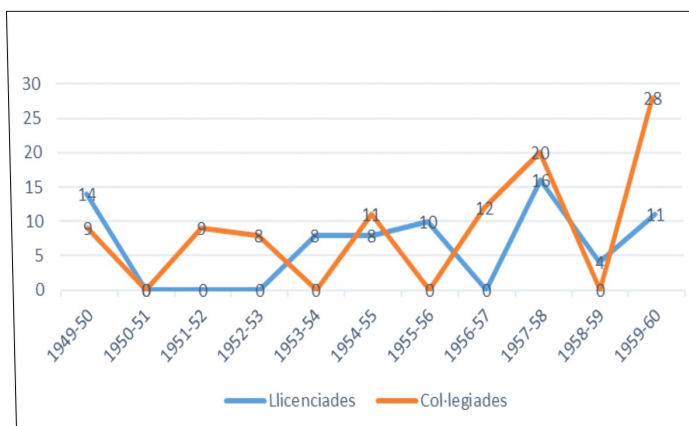
El 1949-50 hi havien 5 llicenciades més que col·legiades. No hi consten dades de l'any 1950-51.

El 1951-52 no hi ha dades de les llicenciades però seguien havent-hi nou col·legiades, nombre ja present feia dos anys. El curs següent segueixen sense haver-hi dades de les llicenciades, però el nombre de col·legiades va baixar al haver-hi una dona menys.

El 1953-54 i després de tres anys sense dades de les llicenciades podem veure com el nombre d'aquestes ha sigut reduït fins a quasi la meitat.

²² FONT: Elaboració pròpia

GRÀFIC 7: LLICENCIADES I COL·LEGIADES²³

El 1954-55 podem veure que hi ha un gran canvi: passen a haver-hi més col·legiades que llicenciades per una diferència de 3 dones. El curs següent no hi ha dades de les col·legiades (que a la gràfica es mostren amb el número zero), però hi han deu llicenciades, dos més que l'any anterior.

El 1956-57 no tenim dades de les llicenciades però el nombre de col·legiades segueix pujant ja que hi va haver una col·legiada més que l'any 1954-55, dos anys abans.

El 1957-58 el nombre de col·legiades és major que el de les llicenciades a l'haver-se col·legiat 20 dones, quatre més que les llicenciades.

Al 1958-59 no tenim dades de les col·legiades, però el nombre de llicenciades va baixar dràsticament fins a quatre, per tant van haver-hi aquell any dotze llicenciades menys que l'any anterior.

El nombre de llicenciades va millorar l'any següent, el curs 1959-60, fins a arribar a ser 11, la xifra més gran a la que havien arribat. Les col·legiades també van aconseguir la xifra més elevada durant aquells anys amb 28 col·legiades, vuit col·legiades més que el curs 1957-58.

Per tant encara que el nombre de llicenciades va pujar el curs del 1957-58, en general el nombre d'aquestes va tendir a baixar, fent que en acabar la dècada dels cinquanta hi hagués el mateix nombre de llicenciades que a l'inici d'aquesta. El nombre de col·legiades, en canvi, tendeix a pujar tots els anys, exceptuant el 1952-53 on es va col·legiar una dona més que l'any anterior, així que el 1959-60 hi ha dinou col·legiades més que el curs del 1949-50 i 17 col·legiades més que llicenciades.

23 FONT: Elaboració pròpia

8.-Entrevista a dones advocades

8.1.-Montserrat, 90 anys

(L'entrevistada desitja restar a l'anonimat)

Poques dones, com es pot veure en aquest treball de recerca, estudiaven dret. Tot i això he tingut la gran sort de poder entrevistar una d'aquestes dones que va fer un pas endavant que moltes altres no van fer i va estudiar dret a la Universitat de Barcelona. *"El que diguis ho has que complir sempre, ja que el que dius és el que els altres esperen de tu"* o *"amb els anys he descobert que Déu existeix i l'amor, també. Encara ets jove però ja ho veuràs"* són unes de les afirmacions que em fa l'advocada al veure'm i que em fan pensar.

La majoria de dones que estudiaven cursaven magisteri o infermeria. De fet ella ens explica que a la classe de dret eren tres dones i uns 20 homes, més o menys. Moltes de les dones que estudiaven anaven a "pescar homes" per casar-se, em diu la Montserrat amb una petita rialla els llavis. Només eren tres noies a la classe, una d'elles l'anomenada anteriorment que només anava a pescar, una altra que va deixar els estudis i ella.

Durant els seus estudis universitaris alguns homes li van demanar per sortir, però ella estava centrada a treure's la titulació.

Després d'estudiar la carrera poques exercien, ens explica, moltes d'elles al casar-se joves es convertien en mestresses de casa.

Passava les tardes repassant el que havíem fet a classe, recorda, i després al començament de cada classe el professor ens preguntava, en castellà lògicament, si hi havia algun dubte de la classe anterior per després procedir. Les meves notes eren totes "sobresalientes", encara que no és per presumir-ne gaire, ens explica, ja que el professor venia els diumenges a la tarda a casa meva on estava estudiant amb alguns companys, i de pas, ell berenava. I és que com ja es veu la família d'aquesta dona no era pas humil i convidar al professor a berenar ajudava a les notes finals, no obstant això, ella estudiava bastant.

A la universitat hi havia moments que les feien fora de classe, com quan explicaven una

violació cosa que indigna a la ja ex advocada, ja que les dones són justament qui les pateixen. També havien d'anar vestides d'una manera correcta, faldilla llarga, cap escot...

Quan va acabar la carrera va obrir un despatx a Barcelona. Essent una dona tan intel·ligent i tenint tan clar com l'ofici de l'advocacia estava tan marcat pels homes, va posar en el cartell del seu despatx la seva inicial i després el seu cognom, perquè els possibles clients no veiessin que era una dona. Quan molts dels clients entraven no es sorprenien al veure-la, pensant que era la secretaria, i quan aquests preguntaven per l'advocat ella responia orgullosa "sóc jo". En veure que l'advocada era una dona i no pas un home molts dels possibles clients quedaven sorpresos i, és cert que hi havia alguns que marxaven, però la gran majoria com que s'havien desplaçat fins allà es quedaven a escoltar-la.

I es pot dir que el negoci li va anar prou bé, ja que va posar un altre despatx a Sant Quirze del Vallès a part del de Barcelona i va exercir d'advocada tota la seva vida laboral.

8.2.-Magda Oranich

Magda Oranich, ha sigut i segueix sent una advocada coneguda, també va ser diputada al Parlament de Catalunya i va formar part de la direcció del Futbol Club Barcelona quan l'equip de futbol estava presidit per Joan Laporta.

La jurista, política i advocada ha triomfat en el món professional, però els seus inicis van ser igual de durs que els de qualsevol altra dona estudiant de dret.

Va començar a estudiar dret a la U.B el 1963, amb 18 anys, i va llicenciar-se el 1968, ja que la carrera durava cinc anys. A classe, la majoria d'estudiants de dret eren homes, més o menys devien ser el 30% d'alumnes dones. Allà hi tenia molts amics i, mentre estudiava va ser mare, així que recorda com anava a estudiar a la universitat, on tenia molt amics, i mentre anava a estudiar deixava al cambrer del bar cuidant al seu fill.

Assignatures com la de dret civil català eren optatives i les dones no podien anar a classe quan, a l'assignatura de dret canònic (dret matrimonial), es parlava de la impotència sexual. Ella recorda a alguns professors que va tenir, com per exemple el degà Rodaventura.

A l'acabar la carrera les dones podien dedicar-se a temes administratius, a exercir com advocades o bé casar-se, i tot i tenir els mateixos estudis que qualsevol home no podien ser jutgesses ni fiscals, no van poder exercir d'aquestes professions fins als anys 80.

Durant els seus anys professionals, malgrat que de fet encara treballa, no recorda gaire diferència salarial entre homes i dones. Als jutjats, on tots els casos es tractaven amb castellà, no hi havia gaires imposicions respecte a com s'havien de vestir les dones, bàsicament perquè era tan poc comú que no s'imaginaven a cap dona exercint, així que no van pactar cap norma de vestuari.

Les instal·lacions no estaven preparades per a dones, així que la Magda Oranich i algunes dones més van tenir problemes amb els lavabos, i van demanar que en fessin un per a dones perquè havien de passar pel passadís on hi havia els urinaris dels homes fins

a arribar on hi havia els vàters.

Magda Oranich va dedicar-se al Dret Penal així que ens explica coses curioses del codi penal, com per exemple que les violacions estaven penades diferents si eren vaginals (20 anys) que anals (2 mesos), ja que es considerava que l'honor de la violada era ferit només amb la violació vaginal, així com que també les violacions eren penades molt més si eren fetes amb el membre viril i no pas amb un bastó, com va passar en un cas espanyol bastant famós. La llei també era masculista amb temes com l'adulteri on fins al 1978 la dona podia ser castigada amb sis anys de presó si cometia adulteri i per altra banda l'home no era castigat.

I és que en ser advocada quan molt poques ho aconseguen, Magda Oranich ha aconseguit ser coneguda en un món que era només d'homes i ara, després dels anys exercits, recorda moltíssimes dades sobre el Dret penal o altres aspectes judicials, com l'última execució l'any 1975.

9.-Conclusions

A l'inici d'aquest treball a l'octubre del 2015, jo pensava que legalment les dones van poder accedir a la universitat a finals del segle XVIII o a principis del segle XIX, però la primera llicenciada trigaria a arribar. Realment, després de fer tot aquest treball, he pogut veure que el primer nom femení de la Facultat de Dret a la Universitat de Barcelona va aparèixer als Llibres de Registre el 1917, quan cinc noies es van llicenciar i, és que les dones, no van poder accedir legalment a la Universitat a Espanya fins al 1910.

Les primeres facultats on es matriculen són a les Escoles Normals per a exercir de mestres o a Infermeria. Naturalment hem de pensar que les primeres noies universitàries eren de famílies benestants. Costava que una dona es dediqués a fer el batxillerat, "las bachilleras" sovint era un qualificatiu despectiu, i molt més que accedissin a la condició universitària amb igualtat de condicions.

El meu estudi vol constatar en quin moment a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona apareixen els primers noms femenins, però també volia resseguir la presència femenina fins a trobar la paritat de gènere. Certament he decidit tancar el meu estudi l'any 1960, però la paritat a la facultat de Dret encara no havia arribat.

Cal constar que van haver dones pioneres que van accedir a la Universitat abans del 1910, com la combativa Concepción Arenal, que accedia a la Facultat de Dret vestida d'home el 1841, i que a més la seva infantesa va ser una mica complicada (orfandat...), així com les advocades Concepción Arenal i Victòria Kent, que van desenvolpar un paper polític important durant la Segona República. Curiosament, no totes estaran al mateix partit polític ni totes seran partidàries del vot femení.

A la Universitat de Barcelona les primeres dones que es van llicenciar apareixen el 1917, pensem doncs que el curs 1912-13 accedirien a la facultat. Són poques, 5, entre 1393 advocats llicenciats aquest any.

Durant els 1917 fins al 1932 ens trobem amb una falta de dades, que coincideixen amb uns anys molt convulsos de la història espanyola, des del pistolerisme fins a la dictadura de Miguel Primo de Rivera (1923-30)

De l'any 1932 al 1942 van estudiar a la UB dret 25 dones, s'ha de tenir en compte que només del 1940 al 1945 només el 34'9% d'estudiants de batxillerat eren noies.

L'any 1949- 50 van haver 14 llicenciades, mentre que entre el 1945-50 només el 34'7% d'estudants de batxillerats eren noies.

De l'any 1950 a l'any 1955 només el 36'2% d'estudiants de batxillerat eren dones. Els cursos de 1953-54 i 1954-55 el nombre de llicenciades va baixar fins a 8, a partir d'aquell any va anar pujant fins al 1958-59 quan el nombre de llicenciades va baixar fins a quatre. El curs del 1959-60 el nombre de llicenciades va remuntar fins a 11 i l'any següent va baixar fins a sis llicenciades, i és que només un 38'5% de tots els estudiants de batxillerat eren dones del 1955 al 1960.

Del 1960 al 1965 el percentatge de noies que estudiaven batxillerat era del 39'2%. El 1962 el nombre de llicenciades va seguir baixant fins a sis, però l'any 1963 i l'any 1964 van llicenciar-se 15 dones. El 1965 es va llicenciar una dona menys que els dos anys anteriors.

El 1966 es van llicenciar 38 dones, fet que quasi triplica el nombre de dones que s'havien llicenciat l'any anterior. El 1967 el nombre de llicenciades va caure respecte al 1966, ja que es van llicenciar 25 dones. L'any 1968 es van llicenciar 24 dones, una menys que l'any anterior, aquell any el percentatge de noies que estudiaven batxillerat va augmentar fins al 44'5%. Com les dades mostren, fa quasi 50 anys, encara no hi havia paritat a la facultat de dret de la Universitat de Barcelona

Pel que fa a l'origen geogràfic de les estudiants de dret a la UB eren sobretot de Barcelona, encara que també en hi havia de la resta de Catalunya i d'Espanya, de la mateixa manera que també s'hi van llicenciar 7 dones de fora d'Espanya. A algunes classes es feia fora a les estudiants de dret dones, com quan es parlava de les violacions o la classe de dret canònic, on no hi podien assistir quan es parlava de la impotència sexual dels homes. Dret era una carrera poc triada per dones, ja que era considerada més una carrera d'homes de famílies benestants, i sovint no l'exercien. En canvi, mestres, infermeres o Filosofia i lletres, eren carreres considerades per dones. Així que de les dones que començaven a estudiar Dret no totes acabaven la carrera, sobretot perquè algunes d'elles es casaven i es convertien en mestresses de casa, de fet, algunes de les dones que anaven a estudiar dret ho feien per a *posicionar-se socialment* i així poder-se casar.

Al 1930 es va col·legiar la primera dona a l'Il·lustre col·legi d'advocats: M. Pilar Padrosa

Aullé, sembla que era de família d'advocats.

El 1934 ja se'n van col·legiar tres més i així el nombre de col·legiades va anar pujant fins al 1960 on se'n van col·legiar 28, encara que durant aquests trenta anys el nombre de dones llicenciades va pujar, aquestes 28 dones només eren el 0'95% de col·legiats totals. Curiosament els noms no es mantenen cada any, no sabem per què la Sra Pilar Padrosa, per exemple, la trobem col·legiada tres anys i prou, després ja no treballa? Està al despatx del seu marit o germà o pare? No hi ha una constància femenina i moltes dones apareixen col·legiades més d'un cop.

Del 1931 al 1936, anys que coincideixen amb la Segona República, el nom de la Guia Judicial passa a ser en català, el que abans era la "*Lista de abogados*" passen a ser les "*Listes oficials d'advocats*".

No cal dir que l'episodi de la Guerra Civil marca un daltabaix important, els nois són reclutats al front i la Facultat de Barcelona queda tancada, no hi ha "LListes" durant aquests tres anys.

A partir de l'any 1939, quan va acabar la Guerra Civil espanyola, apareixen molts noms dels advocats castellanitzats, els noms dels carrers canviats i força noms d'advocats guixats amb tinta. Clar aquí se'ns obre tota una informació molt important: alguns devien ser morts a causa de l'edat (mort natural), altres morts al front de guerra, altres represaliats (presó) per la seva ideologia progressista, altres exiliats, però hi ha alguns noms que al costat hi posa una creu grega i la paraula (baja). He pensat que aquests darrers deuriem ser els afusellats, eren els joves en edat de reclutament. Ara ja amb la Sección Femenina de La Falange, poques dones.

De les poquíssimes dones que es col·legiaven molt poques exercien. El 1954 es van col·legiar deu dones, i només una d'aquestes exercia, el 1956 va passar el mateix cas que el 1954. El 1957 hi havia quatre col·legiades que exercien davant setze que no ho feien i el 1959 exercien com a advocades nou dones i dinou no. Aquestes dades mostren que malgrat que algunes dones es col·legiessin després d'haver acabat els seus estudis molt poques exercien com a advocades, segurament moltes d'elles feien de secretàries dels advocats o es van casar i van ser mestresses de casa.

Al contrari del que jo pensava a la hipòtesi, va haver-hi anys on el nombre de col·legiades era superior al de llicenciades, fet que es pot observar a partir del curs del 1944-45.

Hi havia molt poques advocades dones i, després de col·legiar-se, les dificultats no s'acabaven. Pel fet de ser dona, hi havia gent que no volia contractar-les com a advocades. Veure una dona advocada era tan poc comú que, de fet, no hi havia gaires normes de vestimenta així com tampoc hi havia lavabos per a senyorettes a les audiències o jutjats, fet que algunes dones van haver de reivindicar com ens explica la Magda Oranich.

Arribar a ser advocades era difícil per les pioneres del segle XX a Espanya, primer havien de llicenciar-se, després col·legiar-se i poques d'elles aconseguien exercir. De fet, les dones només podien ser advocades o dedicar-se a temes administratius, la possibilitat de ser jutgesses o fiscals els va estar vetada fins als anys vuitanta.

10.-Bibliografia, webgrafia i fonts primàries

BIBLIOGRAFIA

ÁNGEL VILLENA, Miguel. *Victoria Kent, Una pasión republicana*. Editorial Debate. ISBN 9788483066935

ARENAL, Concepción; CRUZ GARCÍA DE ENTERRÍA, Maria. *Fábulas en verso originales*. Editorial Castalia. ISBN 847039696X

BALLARÍN DOMINGO, Pilar. *La educación de las mujeres en la España contemporánea (siglos XIX-XX)*. Editorial Síntesis. ISBN 9788477388647

DOLORES RAMOS, Maria. *Victoria Kent (1892-1987)*. Ediciones del Orto. ISBN 9788479232115

GARCIA, Betsabé. *Juguen dames. L'aventura de les primeres universitàries: Helena Maseras, Dolors Aleu i Martina Castells*. Ara Llibres, Barcelona, 2010. ISBN: 9788492552924

GATELL ARIMONT, Cristina. *Dones d'ahir, dones d'avui*. Editorial Barcanova, S.A. ISBN 9788475338354

NASH, Mary. *Mujer, familia y trabajo en España (1875-1936)*. Editorial Antrhophos. ISBN:9788485887187

TELO NÚÑEZ, María. *Concepción Arenal y Victoria Kent, las prisiones, vida y obra*. Madrid; Instituto de la mujer, 1995. ISBN 8477991170

VÁZQUEZ RAMIL, Raquel. *Mujeres y educación en la España contemporánea . La institución libre de enseñanza y la residencia de señoritas de Madrid*. Editorial akal. ISBN 9788446029205

WEBGRAFIA

Concepción Arenal .Poyecto Filosofia en Español, 2009. [Consultat: 14 de juliol del 2016]

Concepción Arenal. Biografías y vidas, la enciclopedia biográfica en línea 2004-2016. [Consultat: 14 de juliol del 2016]

Concepción arenal la visitadora de carceles, programa de Telecinco [Consultat: 13 de juliol del 2016]

Dones, treball i sindicalisme a Catalunya. Arxiu històric, revistes, biografies obreres, ccoo. [Consultat: 16 de desembre del 2016]

La discreta presència de les dones a l'Ataneu. L'Arxiu de la Paraula. [Consultat: 15 de desembre del 2016]

Mujeres en la història- Clara Campoamor. rtve a la carta [Consultat: 12 de juliol del 2016]

FONTS PRIMÀRIES

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1917-18

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1932-49

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1943-49

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1949-50

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1953-54

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1954-55

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1955-56

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1957-58

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1958-59

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1959-60

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1961-62

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1962-63

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1963-64

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1964-65

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1965-66

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1966-67

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1967-68

Llibres de Registre de la facultat de dret de la Universitat de Barcelona, 1968-69

Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1910

Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1911

Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1912

Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1913

Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1914

Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1915

Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1916

Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1917

Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1918

Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1919
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1920
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1921
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1922
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1923
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1925
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1926
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1927
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1928
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1929
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1930
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1931
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1932
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1934
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1936
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1941
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1942
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1943
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1944
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1945
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1946
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1947
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1948
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1949
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1950
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1951
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1952
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1953
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1954
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1955
Guia judicial de l'Il·lustre Col·legi d'advocats de Barcelona, 1959-60

Annex A: Llista del nom de les llicenciades de la U.B en dret

1917	
Ana Valls Ventura	BCN
M ^a Dolores Sentís Angluns (BCN
Carmen Isern Galceram	Girona
M ^a Antonia Jaing Vicente	Madrid

1934-49²⁴	
1934	
Margarita Escoda Colomé	BCN
1935	
Ma Nieves Miró Comas	St Feliu
1936	
Florentina Boadella Clota	BCN
M ^a Carmen Torres Minguell	Cervera
1943	
M. Antonia Sainz Vicente	Madrid
M. Asunción Niubó de Febrer Caserres*	BCN
1944	
Eulàlia Bravo Arbós	Palma de Mallorca
1945	
Dolores Isabel Eyre Fdez	La Coruña
M ^a Concepción Gerona Peña*	Madrid
M. Antonia Tous Carbó*	BCN

24 Les dades les 1934 al 1949 son tretes de dos registres: El del 1934-1949 on ens diu el total d'alumnes en tots aquells anys i no pas el de cada un d'aquest anys i el del 43-49 on hi han altres noms de dones on ens diu el nombre de cada estudiants per cada any. A la taula de dades els nous noms de estudiants que han sorgit al segon llibre anomenat s'afageixen a la primera i a la llista és fa una distinció dels noms tretes del llibre de registre del 1943-49 amb un *

1946	
Esther Sarradó Orteu*	Rialp
Madrid Torras Viella *	BCN
Carme Puigmal Vidal	BCN
M ^a Concepción Gerona Peña	Madrid
Ana M ^a Viola Sauret	Balaguer
1947	
M ^a Carmen Soler Sonet *	Vendrell
Teresa Argemí Melión*	Las Palmas
Ana Signes Molina	València
1948	
Montserrat Oms Vilas	BCN
Ana Pi Pousa*	No consta
M ^a Dolores Sentís Anfruns*	No consta
M ^a Carmen Torres Minguell	No consta
Encarnación Torres Vido*	No consta
M. Antonia Sainz Vicente*	No consta
1949	
Isabel Carmona Garcia	BCN

1953	
M ^a Carmen Garcia Mlr	Miralcamp
Rosario Molins Verdaguer	Selva
M ^a Carmen Prado Galindo	BCN
Elvira Pascual Roamní	BCN
Teresa Batlle Just	Xàvita
Pilar Lafora Comas	Seu d'Urgell
Matilda Marquesi Martíne	BCN

1954	
Montserrat Castelló de Antonio	BCN
M ^a Angels Turullás Pons	Manresa
M ^a Pilar Amibas Cebreiro	BCN
M ^a Montserrat Sarrallonga Sivilla	BCN

Marina Soler Padrós	BCN
M ^a Consuelo Ecorcell de la Usada	Manresa
M ^a Carlota de Otto y Claveno	Barbastro
Gertrudis Bosch Salon	Palma, Balears

1955	
Montserrat Lacalle Fernandez	BCN
Elena Enrique Mengíbar	Cordoba
M. Garcia Costa Pareta	Palamós
M.Carmen Homs Arnald	BCN
Catalina Tous salvador	BCN
-Juana Tusón Bayer	BCN
Núria Vila Canet	BCN
Gloria Viladrell Viñas	BCN
M. Teresa Vives Pons	BCN
Elvira Carbó Pujol	No consta
M. Rosa Carreras Puignou	No consta
M. Asunción Figuerola Bessadas	No consta
Federica Reus Boix	No consta

1956	
Montserrat Navarro Estenan	No consta
Maria Angeles Rosich Gueltresa	No consta
Felicidad Aubet Semuler	BCN
Teresa Planas Roda	Granollers
Mercedes Serra	Rubí
M ^a Nùria Albiol Miralles	BCN
M ^a Carmen Cabrerizo Ramsanz	BCN
Francisca Castro Ascoz	València
M ^a Desemparados López de Briñas	Valencia
M ^a Rosa Panadés Muñoz	Puigcerdà
Montserrat Señal Riberra	BCN
Carmen Castellón Roig	Borjas de Camp
Felicidad Aubet Semmler (ºrepetidaº)	BCN

Blanca Barea González	Madrid
Eulàlia Virgili Llias	Esparraguera
M ^a Rosa Virós Galiter	BCN

1957	
M ^a Candela Bonastre Rios	BCN
Marina Soler Padrós	Ripoll
Felicidad Aubert Semmer	BCN
Catalina Tous y Salvador.	BCN
M ^a Mercedes Baró Serra	BCN
Rosario Molins Verdaguer	BCN
Terea Planas Rodas	Granollers
Nuria Vila Canet	BCN
Carmen Castellón Roig	Tarragona
Maria Foo del Campo	BCN
M ^a Rosa Panades Muñoz	Girona
M ^a del Carmen Cabrerizo Ransanz	BCN
M ^a Francisca Castro	Valencia
Montserrat Señal Ribera	BCN
Eulalia Virgili Llias	Esparreguera
M ^a Jesus Perez Lopez de Castro	BCN

1958	
Maria Rosa Virus Galatie	Barcelona
M ^a Jesus Holgado Markowa	Madrid
Ana M ^a Dougan Thompson	Sta Isabel Fernando poo
Marganta Mayol Janer	Palma, les Balears

1959	
M ^a Monsterrat Aviles Vila	BCN
M ^a Josefa Fuenmayor Gutierrez	BCN
Ana M ^a melendres Batet	Tarragona
M ^a Antonia Tous Dominguez	BCN
Ana Maria Agustin Prat	Olot

M ^a Nieves Andreu Gustems	BCN
M ^a Pilar Arribas Cebreiro	BCN
M ^a Dolores Pujol Casabosch	BCN
Juana Zurón Bayer	BCN
Núria Isern Fontanet	Sabadell
M ^a Carmen Quevedo Calavia	San Sebastian, Guipuzcoa
Julia Orensanz Fernandez	Madrid

1960	
M ^a Pilar Coll Torrente	Huesca
Nuria tiradú Marques	Girona
Antonia Rigo Reus	BCN
Elvira Pascual Romanú	BCN
Ana Justa Vicente	Caceres
Ma teresa Vila Alvarez	BCN

1961	
M ^a Consuelo Escarrelle de la Usada	Manresa
Lídia Falcon O'neill	BCN
Ma de Garcia Costa Paretas	Girona
Amalia Jara Peñaranda	Castellón de la Palma
Helosia Abad Latorre	BCN
Dolores Gonzalez del Camy Massades	Ripoll
Ma Asuncion jordana Contijocn	BCN
Ma Olga Martinez-Galofré Jimal	BCN
Isabel Matutes Zur	Eivissa
Ma isabel Paris Vidal-Ribas	BCN
Maria Renster Elenas	Alicante
Sofia Soto Ruiz	Torre Pacheco, Murcia
Maria Zerricabres Noguerras	Calella

1962	
Amparo Reventer Bernabeu	Alicant
Ma Rosa Verdura Salicrú	BCN

Pilar Costa Giralt	Vich
Júlia Sansa Servent	BCN
M ^a del Carmen Matias Troyano	BCN

1963	
Ma del Pilar Espejo Aracil	Valencia
Montserrat Feliubadaló Pagá	BCN
Aurora Garcia Amalot	BCN
M ^a Dolores Jefra Balasch	BCN
Gloria Pasiás Comelino	BCN
Elena Sabater Pi	BCN
Victoria Dolores Abellàn	Ciudad real
Angeles Carrasguer Riera	BCN
Ma Luisa Xiol Quingles	BCN
Ma Cridad Vila Penpujol	BCN
Adela Frutos Pèrez	Alcalà del rio, Sevilla
Carmen Lopez Quilis	BCN
Ma Margarita Vizcaino Torres	Logroño
Josefa Tortosa Puig	St Cugat

1964	
M ^a Teresa Fil Murillo	Teruel
M ^a de la Luz Jufera Mendez	Murcia
M ^a Magdalena Muerta Fabian	Oviedo
M ^a Pilar Anorera Fauquier	Lleida
Alegria Borrás Rodriguez	BCN
Elisabet Fatjó Artés	Vich
Montserrat Gibert Giró	BCN
M ^a Mercedes Letosas Burch	Girona
Asunción Jellés González	BCN
M ^a Dolores Colldeforns Sol	BCN
M ^a Montserrat Cubebes	BCN
M ^a Mercedes Font Zorras	BCN
M ^a Angeles Francino Juan	BCN

M ^a Concepción Martos Payá	BCN
Josefa Soler Pierola	BCN

1965	
Pilar Colom Daviu	Palma de Mallorca
Teresa Costa Mola	Sta Coloma, Girona
Carmen Gallo Arnaiz	Burgos
M ^a Llanos Rius Belda	BCN
Jodefa Domenech Tapies	BCN
Carmen Garcia Mentasti	BCN
M ^a Rosa Clusella Sala	Granollers
Ana Isabel Ribes Suriol	Gandía, València
Diana Scheller Sardà	Palma de Mallorca
Dolores Geli Vilallonga	St Feliu, Pallerols
Olga Castells Schener	BCN
Concepción Gultresa Colomer	BCN
Dolores Sabater Lluch	BCN

1966	
Purificación Jackson Sanbria	Yabuoca, Puerto Rico
Concepción Bravo Soriano	BCN
Asunción Guardia Canela	Balaguer, Lleida
Maria Rocabuena Ballbé	Palau de Plegamans
Gabriella Soctto Tovani	BCN
Remedios pascual Miralles	BCN
Carmen Vioan Balagné	BCN
Mercedes Arnal Balada	Lèrida
Rosamarie Witte Neuman	Berlín
Ana M. Reute Llenas	BCN
Victoria Muga Donia	BCN
Avelina Rucosa Escudó	Villar de los Navarros
Elena Vilalta Alemany	BCN
Pilar Ferree de Wenez	BCN
Gloria Bas Capella	BCN

Enriqueta Jausa Cuatiecasas	BCN
Ana M. Busquets Mir	BCN
Amelia Garcia Fernandez	BCN
M ^a Teresa García Salgado	Valdecasas, BCN
Amparo Lasa Aso	BCN
Rosa Pujol Bordanova	Girona
Gloria Wilhelmi Lizaur	Granada
Dolores Geli Vilallonga	St Feliu de Pallarols
Mercedes Metsres Roldós	BCN
Carmen Giacomelli Bueno	Estocolmo, Suecia
Alícia Martínez-Marí Seguí	BCN
Sílvia Vilaseca Giralt	BCN
Joaquina Alemany Roca	BCN
M ^a José Aracil Ponte	BCN
Lydia Ardiaca Vidal	BCN
Luisa Gili Rosellón	Palma
Concepción Hernández Sanz	BCN
M ^a del Consuelo Maqueda de Anta	BCN
M. Carmen Portolés Barsó	BCN
Rosa Ramoneda Torné	BCN
Pilar Saenz de Deza Vidal	Tarragona
Núria Zubizaueta Chimeno	BCN
Luisa Albacar Cavaller	Tortosa

1967	
Teresa Cuñado Porer	Bilbao
Magdalena Duran Vila	Palma
Apolonia Estelrich Gaya	Felanitx, Balears
Luisa Ferrer Cameño	BCN
Carmen Gascón Argullós	BCN
Josefa Guerra Mallol	Marsella, França
Rosa Moset Brañas	Girona
Carmen Morgades Manonelles	BCN
Josefa Celia de los angeles Pérez Guerra	Chantada, Lugo

Margarita Pinart Camaresa	BCN
Mercedes Usúa Morales	BCN
Guadalupe Bayona Sarrià	Zaragoza
Consuelo Garriga Calls	BCN
Eulalia Melindres Mata	BCN
Teresa Miralles Nobell	Sabadell
Sonsoles Nogal Nuñez	Àvila
Dolores Olivera Esteva	Gerona
Victoria Alós Martí	BCN
Carmen Davalillo Batlle	BCN
Sonia Lahoz Cuervas	Oviedo
Magdalena Oranich	BCN
Asunción Pujades Salva	Palma, Balears
Juana Pujades Salva	Palma, Balears

1968-69	
Rosa Girbau Serramitja	Girona
Rosa M ^a del Carmen Piquer Carbó	Soria
Glori Salabert Mas	No consta
Dolores Sentís Anfun	BCN
Mercedes Casanelles Rahola	BCN
Mercedes Ribalta Baró	BCN
Amparo Ferrando Elorza	Legazpi, Guipuzcoa
Luisa Alvarez Buylla-Pardo	Lugo
Montserrat Batlle Mascaró	BCN
Ana Cristina Castro Rodríguez	Maracaibo, Venezuela
Tecla Fort Riera	BCN
Montserrat Poblet Sales	BCN
Ascensión Solé Puig	BCN
Josefa Salericens Llorca	BCN
Pilar Arriga Costa	Ibiza, Balears
Carmen Homs Arnaldo	BCN
Ana M. Festiva Ros Navarro	Tales, Castellón
Pilar Fulguet Carreras	BCN

M ^a Rosario Marzo Carpio	Tetuan, Marruecos
Ana M ^a Piulacus Clapera	BCN
Pilar Vidal Cortés	Adahuesca, Huesca
Clara Jovi Armengol	BCN
Inés García Clabret	Sagunto, Valencia
Fernanda Suárez Casasús	Bilbao

Annex B: Llista del nom de les col·legiades de l'ICAB

El lloc no se sap si és lloc del despatx o d'habitatge, ja que molts cops s'utilitzava aquest últim cop a despatx Segurament ens mostra el lloc d'habitatge ja que a partir del 1954 on si que és veu les dones que exerceixen i les que no, a les que no ho fan també apareix una localització

1930

Noms i cognoms	
Doña Maria Pilar Padrosa Aullé	-

1931

Noms i cognoms	
Doña Maria Pilar Padrosa Aullé	C.Pau Claris 38, 4t 2na

1934

Nom i cognoms	
Doña Margarita Escolda i Colomé	P. de Gràcia 61 2n 2a
Doña Maria de les Neus Miró i Comas	Provença 271 2na
Doña Maria del Pilar Padrosa i Aullé	Claris 38 4t 2na
Doña Maria Sotera i Mausi	Corts 433 1r

1936

Sra Teresa Argemí i Melian	Salmeron 42 Primera
Sra María de les Neus Miró i Comas	Casp 21 1r 2na
Sra Maria del Pilar Padrosa i Aullé	Claris 38 4rt Segona
Sra Elionor Serrano i Pablo	P.de Gràcia 105 3r 1ra

1941

Noms i Cognoms	
Doña teresa Argemí Vda de Alguer	Mayor de Gracia 42, I
Doña María del Carmen Torres Minguell	C.de ciento 245 bis 2ndo 2a

1942

Noms i cognoms	
Doña teresa Argemí Vda de Alguer	Mayor de Gracia 42 I

Doña Margarita Escoda Colomé	Campo 42 4rto 3a
Doña Maria Nieves Miró Comas	Cervantes 3 3o 2nda
Doña Maria Padrosa i Aullé	Via Layetana 108, 2n 2a

1944-45

Noms i Cognoms	
Doña Teresa Argamí Vda de Alaguer	Diputació 292 3a 2a
Doña Maria Asunción Niubó de Febrer	Paseo de Gracia 23 4a
Doña Ana Pi Pousa	Bailén 77, 1a 1a
Doña Maria del Carmen Torres de Cruells	C. de Ciento , bis 2o 2a

1946

D ^a Teresa Argemí Vda de Alaguer	Diputació 232
D ^a M ^a Nieves Miró Comas	Cervantes 3, 3 ^o 2a
D ^a M ^a Asunción Niubo de Febrer	Muntaner 110
D ^a Ana Pi Pousa	Bailén 76. 1 ^o la
D ^a Maria del Carmen Torres Minguell	C.de ciento 245 bis 2 ^o 2 ^a

1947-48

Nom i Cognoms	Lloc despatx/habitatge
D ^a Teresa Argemí Vda de Alaguer	Diputació 292 3a 2a
D ^a M ^a Nieves Miró Comas	Cervantes 3, 3 ^o 2a
D ^a M ^a Asunción Niubó de Febrer	Muntaner 110
D ^a María del Pilar Padrosa Aullé	Via Layetana 108 2 ^o 2 ^a
D ^a Ana Pi Pousa	Bailén 76. 1 ^o la
D ^a Maria del Carmen Torres Minguell	C.de ciento 245 bis 2 ^o 2 ^a

1949-50

Nom i Cognoms	
D ^a Teresa Argemí Vda de Alaguer	Diputació 292 3a 2a
D ^a M ^a del Pilar Climente Aguado	Av inf Carlota Joaquina 130 pral.,2 ^a
D ^a M ^a Nieves Miró Comas	Via Layetana 103, 3 ^o 1 ^a
D ^a M ^a Asunción Niubó de Febrer	Muntaner 110, pral 2 ^a
D ^a María del Pilar Padrosa Aullé	Via Layetana 108 2 ^o 2 ^a
D ^a Ana Pi Pousa	Bailén 76. 1 ^o la
D ^a Esther Sarrado Orteu	Rbla Catalunya, 23 pral, 2 ^a
D ^a Ana Signes Molina	Rosellón 334 3 ^o 2 ^a
D ^a Maria del Carmen Torres Minguell	C.de ciento 245 bis 2 ^o 2 ^a

1951

Noms i Cognoms	
D ^a Teresa Argemí Vda de Alaguer	Diputació 292 3a 2a

D ^a Jaqueline Bernat Gerard	Rmbla Catalunya, 71
D ^a M ^a del Pilar Climente Aguado	Córcega 261 1 ^o 2 ^a
D ^a Dolores I. Eyré Fernández	Tavern 31
D ^a M ^a Asunción Niubó de Febrer	Muntaner 110, pral 2 ^a
D ^a María del Pilar Padrosa Aullé	Via Layetana 108 2 ^o 2 ^a
D ^a Ana Pi Pousa	Bailén 76. 1 ^o la
D ^a Esther Sarrado Orteu	Rbla Catalunya, 23 pral, 2 ^a
D ^a Maria del Carmen Torres Minguell	C.de ciento 245 bis 2 ^o 2 ^a

1952

Noms i Cognoms	
D ^a Teresa Argemí Vda de Alaguer	Diputació 292 3a 2a
D ^a M ^a Nieves Miró Comas	Via Layetana 103 3 ^o 1 ^a
D ^a Carmen Moreno Iniesta	Voldomat 94, 2 ^o
D ^a M ^a Asunción Niubó de Febrer	Muntaner 110, pral 2 ^a
D ^a María del Pilar Padrosa Aullé	Via Layetana 108 2 ^o 2 ^a
D ^a Esther Sarrado Orteu	Rbla Catalunya, 23 pral, 2 ^a
D ^a Ana Signes Molina	Rosellón 334 3 ^o 2 ^a
D ^a Maria del Carmen Torres Minguell	C.de ciento 245 bis 2 ^o 2 ^a

1954

A partir d'aquest any és divideix la llits de col·legiats entre els que exerceixen (con ejercicio) i els que no (sin ejercicio).

Noms i Cognoms	
Advocades que exerceixen (1 de 1545)	
Da María Dolores Riera del Pino	Casanova 22, 2 ^o , 2 ^a
Noms i Cognoms	
Advocades que no exerceixen (10 de 2440)	
D ^a Teresa d'Argamí Vda d'Alaguer	Diputació 292 3 ^o 2 ^a
D ^a Jaqueline Bernat de Gerard	Rambla de Catalunya 71 1 ^a
D ^a M ^a del Pilar Climente Aguado	Cartellà I, 1 ^o
D ^a M ^a Luisa Font Montserrat	Lauria 92 94 1 ^o
D ^a M ^a Dolores Iglesia Barba	Gerona 71, 3 ^a
D ^a M ^a del Pilar Padrosa Aullé	Via Layetana 108 2 ^o 2 ^a
D ^a Ana Pi Pousa	Bailén 76 1 ^o 1 ^a
D ^a Esther Sarrado Orteu	Rambla Catalunya 23 pral 2 ^a
D ^a Ana Signes Molina	Rosellón 334 3 ^o 2 ^a

D ^a María del Carmen Torres Minguell	Consejo de ciento 245 bis 2º 2 ^a
---	---

1956

Noms i Cognoms	
Advocades que exerceixen (1 de 1706)	
Da Carmen Moreno Iniesta	Viladomat 94 2º 2 ^a
Noms i Cognoms	
Advocades que no exerceixen (10 de 974)	
D ^a Teresa d'Argamí Vda d'Alaguer	Diputació 292 3º 2 ^a
D ^a Jaqueline Bernat de Gerard	Rambla de Catalunya 71 1 ^a
D ^a M ^a del Pilar Climente Aguado	Cartellà I, 1º
D ^a M ^a Luisa Font Montserrat	Lauria 92 94 1º
D ^a M ^a Dolores Igliesia Barba	Gerona 71, 3 ^a
D ^a M ^a Nieves Miró Comas	Urgell 57 2º
D ^a Ana Pi Pousa	Bailén 76 1º 1 ^a
D ^a Esther Sarrado Orteu	Rambla Catalunya 23 pral 2 ^a
D ^a María de Montserrat Sarrallonga Sivilla	Madrazo 117 2º 2 ^a
D ^a M ^a Nuria Solé Mullner	Rambla de Catalunya 88 1º
D ^a María del Carmen Torres Minguell	Consejo de ciento 245 bis 2º 2 ^a

1957

Noms i Cognoms	
Advocades que exerceixen (4 de 1717)	
D ^a M ^a Candelaria Bonet Alabara	Diputació 174 3º 2 ^a
D ^a Carmen Moreno Iniesta	Viladomat 94
D ^a María Dolores Riera del Pino de Ruizdeluna	Provenza 376, 3º, 2 ^a
D ^a María Nuria Solé Mullner	Rambla de Catalunya 88 1º
Noms i Cognoms	
Advocades que no exerceixen (16 de 1016)	
D ^a Teresa d'Argamí Vda d'Alaguer	Diputació 292 3º 2 ^a
D ^a Jaqueline Bernat de Gerard	Rambla de Catalunya 71 1 ^a
D ^a María Rosa Carreras Puignou	Pedrell 32
D ^a M ^a del Pilar Climente Aguado	Cartellà I, 1º
D ^a M ^a Luisa Font Montserrat	Lauria 92 94 1º
D ^a M ^a Dolores Igliesia Barba	Gerona 71, 3 ^a
D ^a Montserrat Lacalle Fernandez	Rosellón 285 4º

D ^a M ^a Nieves Miró Comas	Urgell 57 2 ^o
D ^a Francisca Pastrana Fontantet	Av/ José Antonio 501 1 ^o
D ^a Ana Pi Pousa	Bailén 76 1 ^o 1 ^a
D ^a Francisca Reus Bou	Madinaceli 6 2 ^o 1 ^a
D ^a Esther Sarrado Orteu	Rambla Catalunya 23 pral 2 ^a
D ^a María de Montserrat Sarrallonga Sivilla	Madrazo 117 2 ^o 2 ^a
D ^a Ana Signes Molina	Rosellón 334 3 ^o 2 ^a
D ^a María del Carmen Torres Minguell	Consejo de ciento 245 bis 2 ^o 2 ^a
D ^a María Teresa Vives Pons	Aribau 135 2 ^o

1959-60

Noms i Cognoms	
Advocades que exerceixen (9 de 1779)	
D ^a M ^a Montserrat Avilés Vilà	Plaza letamendi 3
D ^a M ^a Candelaria Bonastre Ríos	Balmes 26 4 ^o
D ^a María Carmen Cobrerizo Rensanz	
D ^a Elvira Carbó Pujol	Balmes 60
D ^a M ^a del Pilar Climenet Aguado	Còrcega 261 1 ^o 2 ^a
D ^a M ^a Rosa Panadès Muñoz	Rambla Catalunya 102 2 ^o 2 ^a
D ^a M ^a Dolores Riero del Pino Ruiz de Luan	Provenza 376 3 ^o 2 ^a
D ^a M ^a Núria Solé Muller	Rmbla Catalunya 88 1 ^o
Eulalia Virgili Elías	Rda. Universidad 6, 10
Noms i Cognoms	
Advocades que no exerceixen (19 de 1166)	
D ^a Teresa d'Argamí Vda d'Alaguer	Diputació 292 3 ^o 2 ^a
D ^a Jaqueline Bernat de Celis	Rambla de Catalunya 71 1 ^a
D ^a María Rosa Carreras Puignou	Consejo de ciento 377 1 ^o 2 ^a
D ^a M ^a del Pilar Climente Aguado	Còrcega 261 1 ^o 2 ^a
D ^a Dolores I. Eyré Fernandez	Bosost (Lèrida)
D ^a M ^a Luisa Font Montserrat	Lauria 92 94 1 ^o
D ^a M ^a Dolores Igliesia Barba	Gerona 71, 3 ^a
D ^a Montserrat Lacalle Fernandez	Rosellón 285 4 ^o
D ^a M ^a Nieves Miró Comas	Urgell 57 2 ^o
D ^a M ^a del Pilar Muñido Domec	Diputación 260 2 ^o 1 ^o
D ^a Francisca Pastrana Fontantet	Av/ José Antonio 501 1 ^o
D ^a Ana Pi Pousa	Bailén 76 1 ^o 1 ^a
D ^a Francisca Reus Bou	Valencia 186
D ^a Esther Sarrado Orteu	Rambla Catalunya 23 pral 2 ^a
D ^a M ^a Dolores Maulini	Avda. Gral. Goded 13-15, 1 ^a
D ^a María de Montserrat Sarrallonga Sivilla	Madrazo 117 2 ^o 2 ^a
D ^a Ana Signes Molina	Rosellón 334 3 ^o 2 ^a
D ^a María del Carmen Torres Minguell	Consejo de ciento 245 bis 2 ^o 2 ^a
Eulalia Virgili Elías	Rda Universidad 6, 1 ^o
D ^a María Teresa Vives Pons	Aribau 135 2 ^o

Annex C: Quadres

QUADRE 1: ESCOLARITZACIÓ NENS I NENES SEGLE XIX.²⁵

Anys	nens	Nenes	%nens	%nenes
1849	516117	153400	77	23
1855	680714	332471	67	33
1865	898662	511754	64	36
1870	778868	522749	59	41
1880	922280	758560	55	45
1885	930820	805997	54	46

QUADRE 2: ESCOLARITZACIÓ NENS I NENES EN CENTRES PÚBLICS I PRIVATS.²⁶

Anys	Centres públics		Centres privats	
	% nenes	% nens	% nenes	% nens
1855	31	69	44	56
1865	34	66	52	48
1870	40	60	49	51
1880	34	57	54	46
1885	35	55	54	46

QUADRE 3: ALUMNAT ESCOLA PRIMÀRIA²⁷

Anys	Alumnes	Alumnas	% alumnas
1940-41	1 194 000	1 215 000	50'4
1945-46	1 291 000	1 309 000	50'3
1950-51	138 4000	1 404 000	50'4
1955-56	1 708 000	1 746 000	50'5
1960-61	1 713 000	1 673 000	49'4
1965-66	1 945 000	1 966 000	49'8

²⁵ *La educación de las mujeres en la España Contemporánea* de Pilar Ballarín. Pàgina 45

²⁶ *La educación de las mujeres en la España Contemporánea* de Pilar Ballarín. Pàgina 45

²⁷ *Mujeres y educación en la España contemporánea, La institución Libre de Enseñanza y la Residencia de Señoritas de Madrid* de Raquel Vazquez Ramil. Pàgina 131

1967-68	2 066 000	2 112 000	50'5
---------	-----------	-----------	------

QUADRE 4: ALUMNAT DE BATXILLERAT²⁸

Anys	Alumnes nois	Alumnes noies	% alumnes noies
1940-45	113 633	60 926	34'9
1945-50	207 758	72 187	34'7
1950-55	252 058	91 334	36'2
1955-60	394 621	151 979	38'5
1960-65	617 662	242 959	39'2
1968-69	1 207 006	537 011	44'5

QUADRE 5: ALUMNES A LES FACULTATS (MITJANA) A ESPANYA²⁹

Facultats	1940-45	1945-50	1950-55	1955-56	1967-68
Ciències	18'7	21	20	20	28
C. Econòmiques	2'5	6'3	8'5	8	20'3
Dret	2'2	2'8	4'2	5'0	15'0
Filosofia i lletres	38'6	63'1	68'9	63'0	57'0
Medicina	3'1	2'6	4'0	6'7	16'1
Veterinària	0,3	0,5	0'6	1'1	8'2
Farmàcia	37'4	43'5	48'0	52'0	60'0

QUADRE SIS: ESTUDIANTS SECUNDÀRIA A
ESPANYA³⁰

Cursos	Homes	Dones
1914-15	97	3
1915-16	99	4
1916-17	95	5
1917-18	94	6

28 *Mujeres y educación en la España contemporánea, La institución Libre de Enseñanza y la Residencia de Señoritas de Madrid* de Raquel Vazquez Ramil. Pàgina 131

29 *Mujeres y educación en la España contemporánea, La institución Libre de Enseñanza y la Residencia de Señoritas de Madrid* de Raquel Vazquez Ramil. Pàgina 132

30 *Mujeres y educación en la España contemporánea, La institución Libre de Enseñanza y la Residencia de Señoritas de Madrid* de Raquel Vazquez Ramil. Pàgina 112

1918-19	93	7
1919-20	92	8
1920-21	90	10
1921-22	89	11
1922-23	88	12
1923-24	92	8
1924-25	88	12
1925-26	87	13

QUADRE 7: POBLACIÓ UNIVERSITARIA FEMENINA A ESPANYA ³¹		
Cursos	Xifres absolutes	Percentatge
1914-15	90	0'45
1915-16	134	0'64
1916-17	177	0'56
1917-18	234	1'03
1918-19	267	1'17
1919-1920	342	1'51
1920-21	440	1'95
1921-22	619	2'81
1922-23	745	3'04
1923-24	898	3'41
1924-25	1034	3'73
1925-26	1140	3'89
1926-27	1610	4'41
1927-28	1669	4'05
1928-29	1832	4'66
1929-30	1744	5'48
1930-31	1850	5'52
1931-32	2026	6'51

31 *Mujeres y educación en la España contemporánea, La institución Libre de Enseñanza y la Residencia de Señoritas de Madrid* de Raquel Vazquez Ramil. Pàgina 114

QUADRE 8: CARRERES CURSADES PER LA POBLACIÓ ESTUDIANTIL FEMENINA A ESPANYA³²

Cursos	Dret	Medicina	Fil. i Lletres	Ciències	Farmàcia
1914-15	2	20	27	25	16
1919-1920	9	58	80	114	81
1924-25	18	131	261	274	350
1919-30	86	199	460	222	777
1932-33	325	223	446	427	626

QUADRE 9: PERSONAL DOCENT UNIVERSIATRI FEMENÍ³³

Cursos	Ciències	Farmàcia	Fil. i lletres	Medicina	Dret	Total
1928-29	5	-	1	2	-	7
1919-30	5	1	2	3	-	11
1930-31	6	3	4	6	-	19
1931-32	6	3	4	8	-	21
1932-33	16	9	23	15	1	63

QUADRE 10: LLICENCIADES I LLICENCIATS A BARCELONA³⁴

Any	Dones llicenciades	Total de llicenciats	% llicenciades
1917	5	1393	0'35%
1932-49	25	1821	1'37%
1849-50	14	933	1'5%
1953-54	8	264	3'03%
1954-55	8	381	2'09%
1955-56	10	401	2'49%
1957-58	16	228	7'01%
1958-59	4	225	1'78%
1959-60	11	324	3'39%
1961-62	6	153	3'92%
1962	5	192	2'60%
1963	15	186	8'06%

32 *Mujeres y educación en la España contemporánea, La institución Libre de Enseñanza y la Residencia de Señoritas de Madrid* de Raquel Vazquez Ramil. Pàgina 117

33 *Mujeres y educación en la España contemporánea, La institución Libre de Enseñanza y la Residencia de Señoritas de Madrid* de Raquel Vazquez Ramil. Pàgina 122

34 FONT: Elaboració pròpia.

1964	15	181	8'28%
1965	13	149	8'72%
1966	38	337	11'27%
1967	25	187	13'37%
1968	24	163	14.72%

QUADRE 11: COL·LEGIATS A L'ICAB³⁵

Any	Dones col·legiades	Col·legiats en total	% de dones col·legiades
1910	0	1084	0%
1911	0	1080	0%
1912	0	1069	0%
1913	0	1096	0%
1914	0	1101	0%
1915	0	1113	0%
1916	0	1122	0%
1917	0	1138	0%
1918	0	1102	0%
1919	0	1178	0%
1920	0	1214	0%
1921	0	1233	0%
1922	0	1269	0%
1923	0	1259	0%
1924	No consta	No consta	
1925	0	1224	0%
1926	0	1297	0%
1927	0	1293	0%
1928	0	1340	0%
1929	0	1368	0%
1930	1	1423	0'07%
1931	1	1477	0'067%
1932	0	1524	0%
1933	n.c	n.c	
1934	4	1571	0'25%
1935	n.c	n.c	
1936	4	1706	0'23
1937	n.c	n.c	-
1938	n.c	n.c	-
1939	n.c	n.c	-
1940	n.c	n.c	-
1941	2	1326	0'15%
1942	4	1419	0'28%
1943	1	1528	0'06%

35 FONT: Elaboració pròpia

1944-45	4	1639	0'24%
1946	5	1767	0'28%
1947-48	6	1880	0'32%
1949-50	9	2056	0'43%
1951	9	2227	0'40%
1952	8	2264	0'35%
1954	11	2440	0'45%
1956	12	2680	0'45%
1957	20	2733	0'73%
1959-60	28	2945	0'95%

QUADRE 12: LLICENCIADES I COL·LEGIADES³⁶

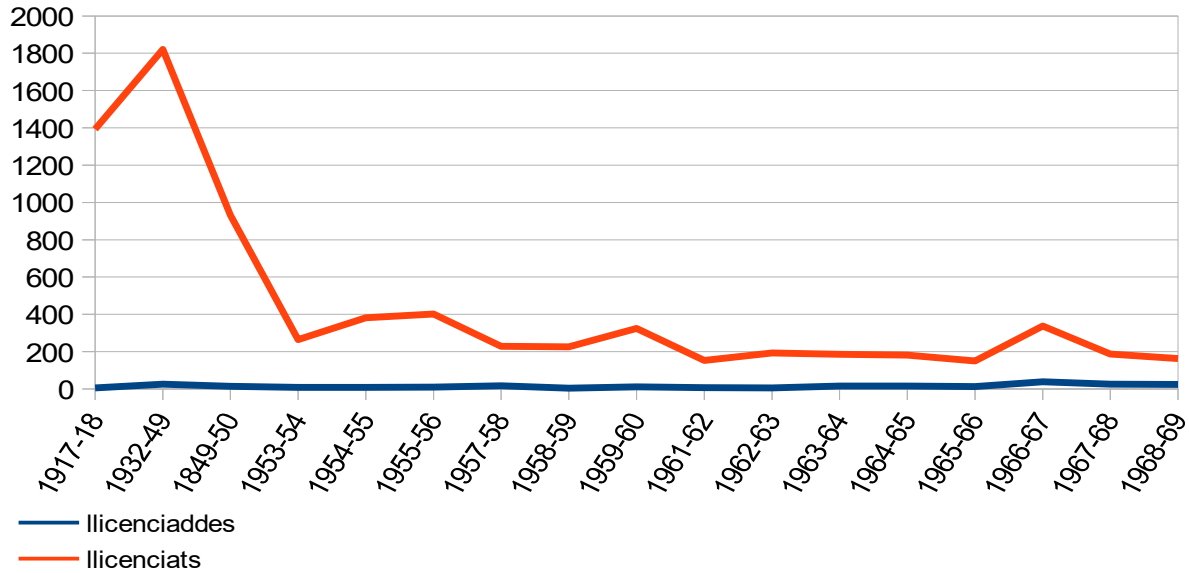
Anys	Llicenciades	Col·legiades
1949-50	14	9
1950-51	-	-
1951-52	-	9
1952-53	-	8
1953-54	8	-
1954-55	8	11
1955-56	10	-
1956-57	-	12
1957-58	16	20
1958-59	4	-
1958-60	11	28

36 FONT: Elaboració pròpia

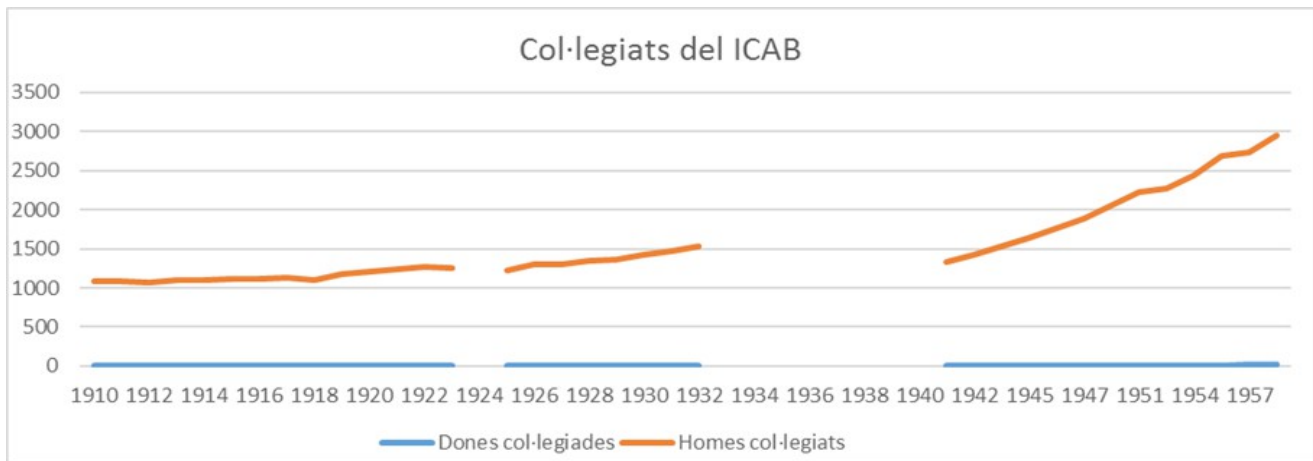
Annex D: Gràfiques

FONT de totes les gràfiques: Elaboració pròpia

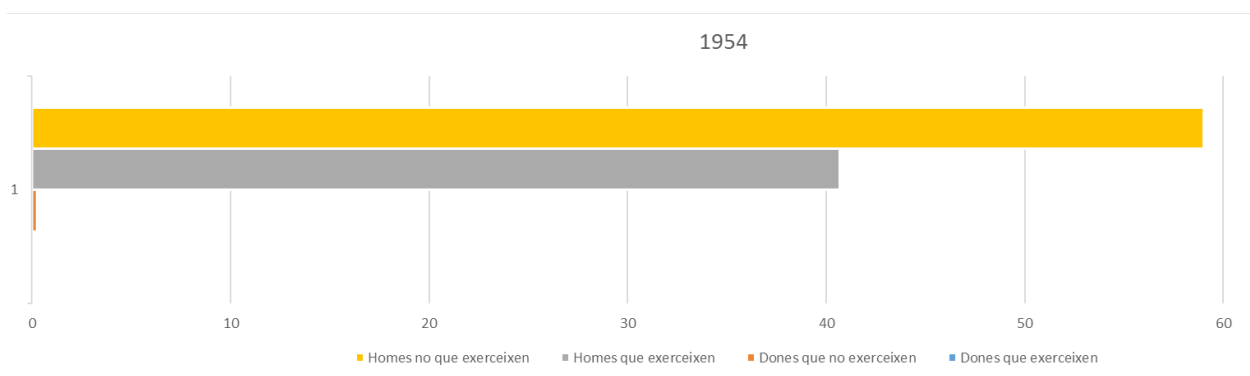
GRÀFICA 1: LLICENCIATS I LLICENCIADES

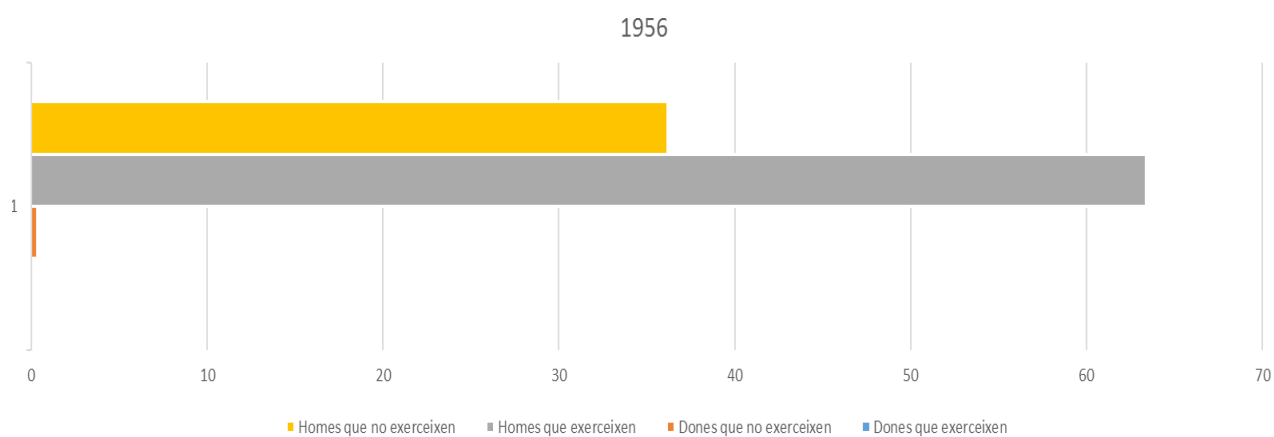
GRÀFICA 2: COL·LEGIATS DE L'ICAB

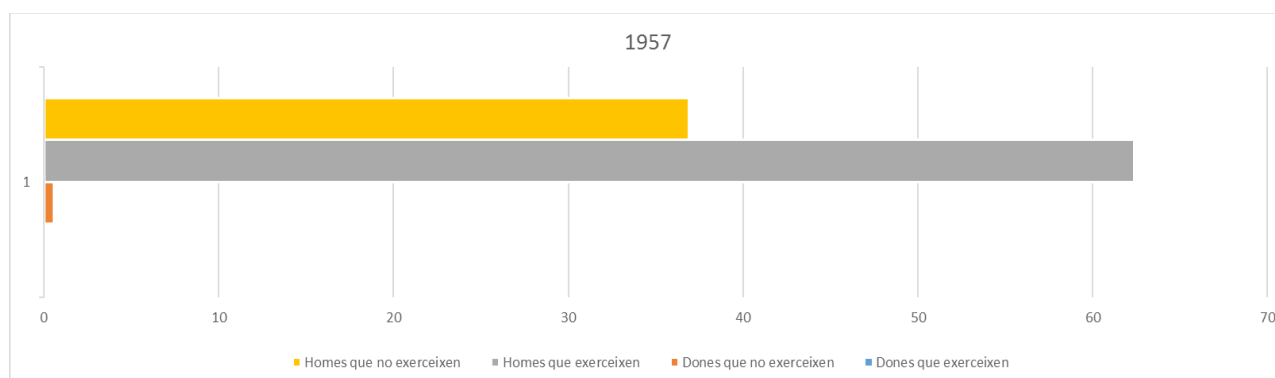
GRÀFICA 3: COL·LEGIATS A L'ICAB, 1954.

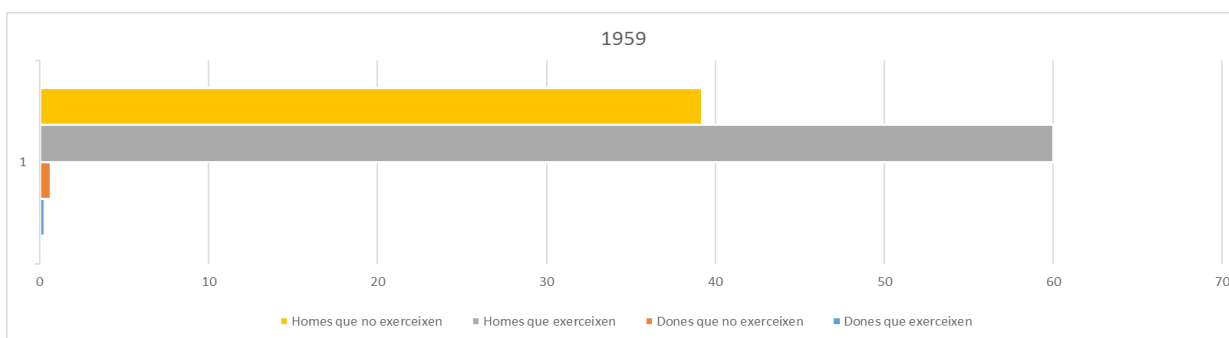
GRÀFICA 4: COL·LEGIATS DE L'ICAB, 1956.

GRÀFICA 5: COL·LEGIATS DE L'ICAB, 1957

GRÀFICA 6: COL·LEGIATS DE L'ICAB, 1959

GRÀFICA 7: LLICENCIADES I COL·LEGIADES

